دیدارێک لەگەڵ شەرزاد حەسەن ... سازدانی: شاخەوان سدیق

لە ستایشی ئەدەبدا ...

ساڵانێکی زۆرە هەمووان مەستی خوێندنەوەی بەرهەمە ئەدەبیەکانی ئەوین، ئەوەك کە دەمانباتەوە ناو ناخی خۆمان و دەمانخاتە بەردەم پرسیارە شەرمنەکانی خودەوە، ڕۆژێك بەدەم چاخواردنەوە، لە یەکێك لە کافەکان لەگەڵ (شەرزاد حەسەن) کەوتینە گفتوگۆی ئەدەبی کە سەرەنجام ئەم دیدارەی لێکەوتەوە

*** مامۆستا با سەرەتا بپرسین پەیوەندی ئەدەب بە ژیانەوە چییە؟ بەتایبەت ئەدەبیاتی تۆ، یان ئیشکردنی تۆ لەنێو ئەدەبدا لە ڕوانگەی مرۆڤپەروەرییەوە چۆنچۆنی هەڵیدەسەنگێنێت ؟**

_شەرزاد حەسەن: ئەدەب و ژیان دووانەی یەک سکن، بە شێوەیەکی ئۆرگانیکی پەیوەستن بە یەکەوە، من ناتوانم مەزەندەی زیندەگی خۆم بکەم لە دەرەوەی دونیای هونەر و ئەدەبدا، رێک وەک ئەوە وایە بە من بڵێیت کە وەک تەنێکی ئادەمیانە پەیوەندی نێوان گۆشت و ئێسقانەکانم چییە؟ کە دیارە بۆ من وەها ئاوێتەن کە من بەم لێکدی جیا ناکرێنەوە، گەر وا نەبێت..ئیدی من نابم و نیم. بۆ من نەنکم یەکەمین سەرچاوە یەکە حەز بە داستان و ئەفسانە و هەقایەتی کۆن بکەم، لە پاڵ سەرسامیم بە "رادیۆی کرماشان" کە تاکە دەروازەیەک بوو بۆ من کە شەوانە بە زنجیرە چیرۆکەکانی ئاشنا دەبووم کە خەیاڵی منی ئاگر دەدا، دیارە لە تەک دەنگی زوڵاڵی "شوکرەلای بابان" کە شیعری کلاسیک و نیوکلاسیک و تازەی دەخوێندەوە، دەکرێت بڵێم وەک سێ سەرچاوە سادە بوون، بەلام بۆ من بوون بە هۆی گەشەکردنی چێژی ئەدەبی، بەڵام گۆڕانکاری سەرەکی لە ژیانی مندا ئەو کاتە بوو کە لە پێچکەی ژیانمدا و لە تەمەنی دە سالیدا دایکم دەمبات بۆ مزگەوتێك و لای "مەلا حەسەن" ناوێک، لە گەڕەکی (کوران/هەولێر) بۆ ئەوەی لە ئایندەدا پیاوێکی چاکەکار و جوامێرم لێدەربچێت، دایکم دەیخواست لە باوکم نەچم کە پۆلیسێکی قومارچی و بێباک بوو وەک باوک و مێرد، دیارە بۆ ماوی سی (٣٠) ساڵ سەرگەرمی قومار بوو. دوا جار من توانیم لە ماوەی دوو ساڵدا قورئان "خەتم" بکەم کە ئیدی زمانی عەرەبی دەبێتە سەرچاوەیەک کە من دوای چوار سالێک بایی ئەوەندە کتێبی دینی و غەیرە دینیش بخوێنمەوە، ئیدی بتوانم خۆم لە قەرەی

هەندێک کتێبی فیکر و ئایینناسی و بگرە ئەدەبیات: ڕۆمان و چیرۆک و شانۆگەری و شیعریش بخوێنمەوە، دیارە سینەماش بۆ من هەمدیس سەرچاوەیەکی سەنگین بوو بۆ تێگەیشتنم لە جیهانێک کە هەموو شتێکی بۆ منی کەودەن نوێ بوو. سەرەتا بە نامیلکەی سادە دەستم پێکرد و دوای ساڵانێک توانیم پەرە بە تواناکانی خۆم بدەم، لە دوا ساڵی قۆناغی ئامادەییدا ئاشنا دەبم بە سۆفی و عاریف و فەیلەسووفە ئیسلامییەکان، بە تایبەتی (فارابی و کندی و غەزالی و ئیبن حەزم و رازی) و لە هەموویان کاریگەرتر "ئیبن روشد" کە راشناڵ/ عەقڵانی بوو، من بەختم هەبوو کە عاریفە گەورەکانی ناو فیکری ئیسلامی هاوڕێ لە تەک فەیلەسووفەکانی ئیسلامیم ناسی کە دەمبەنەوە سەر فیکر و خوێندنەوەی ژمارەیەک لە فەیلەسووفانی "یۆنان"ی، هاوکات ئاشنا دەبم بە فەیلەسووفانی ڕۆژئاواش، ئەوەش بووە سەرچاوەیەک بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان. واتا کە قورئان دەخوێنم بایی ئەوەندە فێری عەرەبی دەبم کە پێی بخوێنمەوە، ئەوەش وای کرد دوورە پەرێز بم کە لە غەیری قوتابخانە و دەرس و دەور و موتاڵای فیکر و ئەدەبیات خۆم بە هیچ شتێکی دیکەوە سەرقاڵ نەکەم، دیارە لەو سەردەمەدا خوێندن لە قۆناغی سەرەتایی بە کوردی بووە، بەڵام لە قۆناغی ناوەندی و ئامادەییدا هەر هەموو وانەکان بە عەرەبی دەوترانەوە، کە دیارە لە سەرەتای سەدەی بیستەوە ئینگلیز سیستمی پەروەردەی تازە دەیهێنێت کە بە بڕوای من کەتەڵۆکە لە ڕۆح و ڕەوشتی دەرەبەگی و میلیتاری/ سەربازی پێکەوە، بە من لە تەک "حوجرە"دا، قوتابخانەش سەرچاوەیەکی دیکە بۆ هۆشیاری و زانست و زانیاری سەبارەت بە ناسینی خۆم و مرۆڤ و ژینگەی دەوروبەر. من مێژووی فتوحات و غەزەواتی عەرەبی و ئیسلامیم لە وانەی مێژوودا دەخوێندەوە کە ئەوسا بڕوام وابوو کە جەنگاوەرانی بیابان-نشین بە ناوی خوداوە ئایینێکی تازەیان بۆ ئێمە هیناوە کە رزگاری کردووین لە ئاگرپەرستی، زۆریش ئاسوودە بووم، بەڵام لە قۆناغی زانکۆدا کە دەبمە خوێندکاری کۆلێژ لە بەشی "زمان و ئەدەبی ئینگلیزی' وەردەگیرێم، ئیدی دەستەڵآتم بەسەر دوو زماندا دەشکێت، سەرباری زمانی دایک، کە پتر خوو دەدەمە فیکر و فەلسەفەی ڕۆژئاوایی کە فێری گومان و پرسیارم دەکەن، لە دوا ساڵی زانکۆدا دەگەمە ئەو بڕوایەی کە ئێمەی کورد لەلایەن عەرەبەوە، بەڵام بە ناوی یەزدانەوە داگیر کراوین وەکو (خاك و خەڵك).

یەکێك لەو شتانەی کە من لەو کاتەدا دەمخوێندەوە بە سەرەکی گەرمەوە فیکری مارکسی لە تەک فەلسەفەی "بوونگەرایی" لە ڕێگەی خودی "ژان پۆل سارتەر"ەوە کە گومان و پرسیاری سەرەخەرەم دەبێت، دیارە لە تەک "مارکس" منیان کرد بە خانەی گومان و پرسیاری قورستر.

کەواتە دەمەوێت بڵێم: ڕامان و بە دواداچوونم بۆ کۆمەڵێك فەلەسوفی رۆژهەڵاتی و رۆژئاوا منیان تووشی پرسیارگەلێک کرد کە ئایین و کارمەندکانی لە منیان قەدەغە کردبوو، هەر خودی ئەو گومان و پرسیارانە هانم دەدەن بۆ قووڵەی حەزم بۆ شیکاری و تەتەڵەکردن و دۆزینەوەی ماناکانی ئەو میراتە بێت کە پتر لە سێزدە سەدە بوو من و نەتەوەکەمی گەمارۆ دابوو کە مەبەستم کەی میراتی فیکری ئیسلامییە، کە دیارە بڕواشم بەوە هێنا وەک "مارکس" واتەنی: هەموو رەخنەیەک بەتاڵە، گەر لە رەخنەکردنی ئایینەوە دەست پێنەکات. ئەگەر باس لە ئەدەبیات بکەین کە لە سەردەمە دێرینەکاندا و بگرە بەر لە مێژوو زارەکی بووە نەک تۆمارکراو. ڕەنگە تەمەنی ئەو زارەکییە من نەیزانم، بەڵام لەو کاتەوەی مرۆڤ فامی کردۆتەوە و زمانی پژاوە و فێری قسە بووە، حەزی بە داستانبێژیی بووە. واتا ئەدەبیات بەشە زۆرەکەی نادیارە کە فریا نەکەوتووین تۆماری بکەین. ئەدەبیات بەر لە هەرشتێك ئەفسانە و بەیت و بالۆرە و داستان و شیعری زارەکیی بووە.

کەواتە بێجگە لە کتێبی قوتابخانە، یەکەمین کتێب، کە دەیگرمە باوەشم قورئان بووە کە دوچاری تێڕامان و بیرکردنەوەم دەکات، لە پاڵ گومان و پرسیاری خنکاو لە مێشکی تازە گەییوی مندا، وەک سەرەتا من پتر کەوتمە ژێر کاریگەریی زمانی عەرەبی، چونکە زمانی قورئان بوو کە پیرۆزی بەسەردا دەبەیت مادامەکی لە ئاسمانەوە هاتووە، کە دواتر من دەگەمە ئەو بڕوایەی کە مێژووکردەیە. سەرەتای ئەزموونی نووسینی دەقە ئەدەبییەکانم بە زمانی عەرەبی بوون کە بیرمە تەمەنم لە دوازدە یان سیازدە ساڵان سەرووتر نەبووە کە بە ڕێکەوت لە ماڵی مەلایەکی نیمچە مارکسی، کە دراوسێ بووین و ناوی (مەلا هەمەزە) بوو کە ئەوسا هەزار و یەك شەوەی دەخوێندەوە، ڕۆمانێکی (ئەمیل زۆلا) دەدۆزمەوە، بەرگەکەی سەرنجم ڕادەکێشێت کە کچێکی ملوانکە لە مل بەرگەکەی نەخشین کردبوو، نوسرابوو (الفریسة/ واتا: نێچیر).

دیارە هەر "مەلا هەمزە" وایکرد من ئاشنا بم بە (هەزار و یەك شەوە) کە دواتر نوقمم دەکات لە فانتازیا و خەیاڵی زێدە ئازاد. دواتر لە رێگەی ئاشنابوونم بە نووسەرانی کێشوەرەکانی دیکە کە کاریگەری "هەزار و یەک شەوە" بەسەر زۆربەی نووسەرانی ئاوروپا-وە هەست پێدەکرێت: نموونەی "لویس بۆرخس".
بۆیە من لەپاڵ قورئان-دا، کە زمان و هێز و دەسەڵاتم بەسەر عەرەبی -دا دەشکێت. پەیتا پەیتا فێری خوێندنەوە دەبم، رێکەوتێک بووەتە

هۆکار کە من دواتر ببم بە مۆرانەی کتێبان، ئیدی وای لێدێت کە من لە قۆناغێکی درەنگتردا کە دەبم بە مامۆستا چەند کۆرسێک سەبارەت بە سایکۆلۆژیا دەخوێنم کە کۆمەکم دەکات من پتر بایەخم بە ناسینی خۆم و خەڵکی دەوروبەرم هەبێت.. زیاتر گەم دەدات خۆم و دونیا و ژینگەی دەوری خۆم بناسم کە دەبێت بە سەرچاوەیەک بۆ دەوڵەمەندکردنی ئەدەبیاتی من کە ڕەهەندێکی ڕەوانی و دەروونی تێدەکەوێت.

*** زۆرجار قورئان یان دەقە پیرۆزەکان کەسی دۆگما بەرهەم دەهێنن بۆچی لای تۆ بووە هۆی ئەوەی کە گومان و پرسیار بکەیت؟ بۆچی کەسێکی دۆگمایی نیت؟**

_ شێرزاد حەسەن: لەو ڕۆژگارەی کە من باڵق دەبم، سەرەتای شەستەکان، چەپگەرایی لە کوردستاندا باوی بوو کە ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی هاوسۆزی ئەو تەوژمە بوون، لەسەر ئاستی چینایەتی خەڵکانی بەشمەینەت ئەو بزاف و ڕەوتەتیان بە فریادڕەسی خۆیان دەزانی، هەتا گەر بە شێوەیەکی ڕێکخراوەییش نەبووبێت کە لە دەوری "حیزبی شیوعی" کۆ دەبوونەوە، ئەدەبیاتی مارکسی و بگرە وێژە و بەرهەمی ئەدەبی هەر دوو قۆناغی "ڕووسی" و "سۆڤییەتی" زێدە بەربڵاوبوو کە بە نرخێکی هەرزان دەست دەکەوتن، من سەر بە خانەوادەیەکی هەژار بووم کە نەمدەتوانی کتێبان بکڕم. گەڕەکەکەی ئێمەش بێجگە لە کتێبی ناو مزگەوتەکان کتێبی دیکەی تێدا نەبوو، گەر هەشبووبێت دیوانی شیعری کلاسیکی و نامیلکەکانی وەک خورشید و خاوەر، شیرین و فەرهاد، ئەمیر ئەرسەلان، شێخی سەنعان) هەبوون، دیارە "مەلا هەمزە" تاکە کەسێک بوو کە من ئاشنای بم و ئەدەبیاتی مارکسی بخوێنێتەوە. بۆیە بەلامەوە سەیر نەبوو کە "مەلا هەمزە" (ئەمیل زۆلا) بناسێت؟ چونکە چەپلەرەکان و شیوعییەکان عاشقی ئەو ڕۆمانووسە بوون، بگرە ژمارەیەکیان ناوی کچەکانیان ناو دەنێن (نینا) کە ناوی یەکێک لە ڕۆمانەکانییەتی. من لە تەمەنێکی زۆرکاڵدا لە دەفتەرێکدا خەیاڵ و ختوورەی خۆم دەنووسییەوە، هەندێکجار خولیام ئەوە بوو کە شەڕەکانی دایک و باوکم بنووسمەوە کە گەبەندەکەی پەیوەست بوو بە قومارکردن و دۆڕاندن. ئەو کاتە کەس نەبوو گوێم لێبگرێت و قسەی بۆ بکەم، کەس نەبوو قەهری خەمی لەلا هەڵبڕێژم، ئەوەی راستی بێت کە من بە خۆم ناچار بووم کە ئیدی وەک نەبەرەی ماڵ، لە پاڵ خوێندنی مەکتەب بیر لە پەیداکردنی پارە بکەمەوە بۆ راستکردنەوەی باری ناهەمواری خۆم و خانەوادەکەم کە دیارە ئەوەیان ئەزموونێکی دەوڵەمەندتری پێبەخشیم.

بە واتا من بووم بە سۆزداری چەپلەرەکان کە کەوتمە ناو تۆڕێک لە رەنجدەر و خەڵکانی ماندوو بەدەست زیندەگی قورسەوە، هاوکات قووڵبوونەوەم لە دونیای فیکر و فەلسەفە و ئەدەبیات: رۆمان و چیرۆک و شانۆگەری و شیعر و سایکۆلۆژیا…هتد. بەڵام لەو ڕۆژگارە (ژان پۆل سارتەر)، لەوکاتەدا سێبەرێك بوو بەسەر سەری هەمووما نەوە، “مارکس”یش لەولاوە. ئیدی من کەوتمە نێوان دوو بەرداشەوە: ئایین بە قۆرغکردنی هەقیقەت بۆ خۆی، جێگیربوون لە ناو یەقینگەرایی و بانگەشکردنی بۆ چەشنێک لە یوتۆپیا کە بە کورتی من بۆ چەندین ساڵ سەرم هەڵدەبڕی بۆ ئاسمان و رۆحی “ئایدیالیزم” منی دوور خستبۆوە، کە سەیری بەر پییەکانی خۆم بکەم و ژیان بە دیوە رۆشن و هەم تاریکەکەی ببینم، هەڵبەتە دەکرێت قەرزارباری خۆم بۆ هەموو ئەو میرات فیکرییە بگێڕمەوە کە منیان خستە سەر رێگای هەموو ئەو بیریار و دانا و زانایانەی کە “ماتریالیزم”یان پێناساندم کە ئیدی سەدەها دەرگایان بۆ من کردەوە بۆ ئەوەی بپرسم و نەترسم، گومان بکەم و نەسرەوەم، کە زانکۆم تەواو کرد من ببووم بە خاوەن هێزێکی عەقڵی کە بۆ هەمیشە خۆم لە خورافاتی ئایین و سیاسەت رزگار بکەم، چونکە هەر ئەو کات هەستێکم لە لا دروست بوو کە دوو کایە هەن دۆگما بەرھەم دێن کە سەرەتا بۆ من ئایین بوو، کەمێک درەنگتر سیاسەت بوو، بە تایبەتی کە بە دزییەوە و بە قاچاغ لە تەک ژمارەیەک لە دۆستان بە دزییەوە ئەو کتێبانەمان دەخوێندەوە کە درۆی یوتۆپیا لە یەکێتی شۆرەوەی بۆ ئێمە بسەلمێنێت، جۆرێک بوو لە یەقینگەرایی دینی، دیارە ئەوەش وایکرد کە میراتی فیکری خودی مارکس قووڵتر دەور بکەینەوە کە ئاخۆ شکستی شۆرشی ئۆکتۆبەر دەکەوێتە ئەستۆی مارکس یان ئەوانەی کە خۆیان بە خەونهێنی کۆمۆنیزم دەزانی، بۆ من خۆشی لەوەدابوو کە هەموو ژیانم بوو بە پرسیار و گومانکردن لە هەر هەموو ئایدیۆلۆژیای سەرزەمینی و هەم ئاسمانی، بە راستی پتر لە هەر سەرچاوەیەک بۆ من کە منی گۆڕی خودی ئەدەبیات بوو، کە بڕوای بە پیرۆزی و یوتۆپیا و رەهاگەری و تاک-هەقیقەتی نەبوو، هیچ گومانی تێدا نییە کە “ژان پۆل سارتەر” و هاوژینەکەی “سیمۆن دی بۆڤوار” دوو سەرچاوە بوون کە وایان کرد رێز لە خودگەرایی خۆمان بگرین و نەچینە ناو مێگ□ل□گ□رایی بە مانای ئەوەی رێز لە سەربەستی و هەڵبژاردنەکانی خۆمان بگرین، بە واتا تاکگەرایی ئاوازێکی خۆش بوو بۆ ئێمەی گەنج کە کەڵکەڵەی یاخیگەری سەرمەستی کردبووین. “سیمۆن دی بۆڤوار” پتر منی ئاشنا کرد بە چەوساندنەوەی رەگەزی مێینە بە درێژایی مێژوو، بەڵکو بۆ من شتێکی تازە بوو کە بزانم یەکەمین چەوساندنەوەی چینایەتی و بگرە توخمگەرایی دەرھەق بە ژنان بووە لە مێژوودا.

کەواتە وجـــوودییەت یـــان بـــوونگەرایی بە خۆی کەینەوەی "زات / خودگەرایی" ئێمە بوو. من نەمدەزانی لە ناو دۆخێکی مێگەلگەرایی دەژیم، هەر ئەوسا کەوتینە گومانکردن لە پیرۆزی خانەوادە وەک دەزگایەکی چەوسێنەر بەرامبەر بە نەوەی تازە. دیارە مرۆڤایەتی هەم لە ڕۆژئاوا و هەم لە ڕۆژهەڵات بە درێژایی هەزارەها ساڵ بە قۆناغی مێگەلگەرایی تێپەڕیوە، من گومانم هەیە تا هەنووکە (فەردانییەت / تاکڕەویی یان تاکگەرایی) لای ئێمە چەکەرەی کردبێت. هەر هەمان ترس و گومان لەوەی من نەبم بە گیاندارێکی ملکەچ دەنێو ئەو ڕۆحی ئەو "گەلانیزم"ە، ئامادە نەبووم ببم بە ئەندام لە هیچ حیزبێکدا کە لای من ئالتەرناتیفی باوکەکە کە کاری خەساندنی نەوەکانی خۆیەتی، باوکێک لە فۆرمی دەزگایەکی زەبەللاحدا کە وامان لێدەکات بەهێزی خۆمان بشارینەوە لە ژێر چەتری هێزێکدا کە ناوی حیزبە یان بگرە ئایین و مەزهەبە. دەبوو من عەقڵێکی نەسرەوتم هەبێت، ئەوەش بە کۆشش و ڕەنجی زۆر و خوێندنەوەی کتێبە هارەکان ئاسان نەبوو. ئیدی مــن گەیشتمە دۆخــێک کە میتافیزیـــك تەڵاق بـــدەم بەو مانـــایەی کە نەدەکرا عەقڵی خۆم دابخەم و سەر بە گروپ و ڕۆحی دەستەجەمعی ببم. ئیدی چیتر سەر هەڵنەبڕم بە ئاسمان و هەر هەموو گرفت و کێشەکانم لە ســـەرزەمین فەرامۆش بکەم. لە نێـــوان هەر دوو بەرداشـــی "ئایدیالیزم" و "ماتریالیزم" لە دۆخێکی ناجێگیر بووم تا ماوەی دوازدە ساڵان، لەو کاتەدا من ڕێك لەو دۆخە سەیرەدا بووم کە سەرم لەناو دەمی شێرێکدا بێت، هەر دوو لاقیشم لەناو دەمی پڵنگێک، هەردووکیان لە نێوان خۆیاندا ڕامبکێشن بیانەوێت بمخۆن. بەڵام من تەقەلام دەدا هیچیان نەمخۆن. کاتێکیش گومان لە میتافیزیك دەکەم و بە ئاشکرا گوزارشتی لێدەکەم، لە لایەن دەست و ئاشنا و ڕۆشناوە بەر نەفرەتێکی گەورە دەکەوم. تائێستاش ئەو نەفرەتە هەر بە دوامەوەیە و بەردەوامە. هاوکـاتیش مــن لە ڕێگەی چەوساندنەوەی نووســەرانی سۆڤییەتەوە تێگەیشتم کە "دۆگما"ی ئایین و سیاسەت کە دەگەن بە بنبەست دووانەی یەک سکن، بە تایبەتی لەو قۆناغەی کە "ستالین" وەک دکتاتۆرێک دەکەوێتە ناو پاکتاوکردنی نەیارەکانی کە ژمارەیەکی زۆر لە نووسەران و هونەرمەندانی گرتەوە.

سیاسەت و ئایین لەم کۆمەڵگایەی ئێمەدا بەردەوام وەڵامی ئامادەی هەیە بۆ هەمــوو پرســیارێك. بە پێچەوانەوەی ئەدەبەوە کە بە هیــچ وەڵامێك قایل و ئاسوودە نییە، ئەدەبیات دژی پیرۆزی و ڕەهاگەری و یۆتۆپیایە. ئەوە ئەدەب بوو کە منی ساغ کردەوە کە مکوڕ و ڕژدبم لەسەر داماڵینی پیرۆزی لە هەمــوو شتێــک کە ببێت بە بیـانووی تەڵاقدانی ئاوەز و عەقڵ. بە واتا من زانیم ڕێگای دۆزەخ بەرەو کوێ

دەمبات، من خەونی گەیشتنم نییە بە بەهەشت: نە لەسەر زەمین و نە لە ئاسمان، بەڵکو پرسیاری من لەوەدا چە بەتەوە کە ئەو دۆزەخە بەچی هەیە؟

***ئەوکاتەی کە تۆ دەچیتە ناو دنیای ئەدەبیات و دەست بە نووسین دەکەیت، ئەدەبیاتی کوردی بەتایبەت نووسین لەو سەردەمەدا دابەش دەبێت بەسەر دووجۆری سەرەکی لە بیرکردنەوە، جۆرێکیان باسکردنە لە چینی دەرەبەگ و جووتیار جۆرێکیتریان باسکردنە لە شۆڕش و خەبات لە ناو ئەم هەموو هەنگامەیەدا تۆ ئەو هەموو شتانە بە جێدەهێڵیت و ئاوڕ لە کەسە فەرامۆشکراوەکان دەدەیتەوە، دەگەڕێیتەوە بۆ خودگەرایی و سەر شتە بچکۆلەکان. چی وای لێکردیت بگەڕێیتەوە سەر مرۆڤ؟**

_شێرزاد حەسەن: من بە ختم هەبوو کە هەر لە سەرەتاوە بە ئەدەبیاتی ڕۆژئاوا ئاشنا دەبم کە ئەدەبێکی سەنگینە بە خودگەرایی و ئاوڕدانەوە لە کەسە تەنیا و نامۆکان، بە تایبەتی چیرۆکی کورت، من زۆر هاوڕام لەگەڵ ئەو دیدگایەی "میلان کوندێرا" کە دەڵێت، "ئەدەبی داستانئامێز ستایشکردنی بەزینە." بەو مانایەی کە بە هەمیشە مرۆڤ گیرۆدەیە و شکست و نوچدان چاوەڕوانی دەکات. ئەو کاتەی کە (بەرس باسترناك) شاربەدەر دەکرێت کە هەموو تاوانەکەی ئەوە بووە ڕۆژی لە خودگەرایی و تاکگەرایی دەگرت، دیارە هەر هەمان چارەنووسی "سۆلجنستین" و سەدەها نووسەری دیکەشی گیرۆدە کرد. ئەوکاتەی من وەک گەنجێک خولیای ئەدەبیات بووم "شۆڕشی قوتابیان" وەک بەرجەستەی خودگەرایی و یاخیگەری لە جۆش و خرۆشدابوو کە تیایدا نووسەران و شاعیران و هونەرمەندان ڕۆڵیان هەبوو لە گۆدانی ئەوە بزاف و جمبوشەدا، کە کاریگەری لەسەر من و نەوەی من هەبوو، بە تایبەتی ئەوانەی بە ئەدەبیات و فەرهەنگی ڕۆژئاوایی ئاشنا بوون.

خودی ئەو شۆڕشە گومانکردن بوو لە پیرۆزی باوکەکان، خودی خەیاڵی شاعیرانەش ببووە ڕابەری ئەو شۆڕشەی کە بانگەشەی تازەگەری دەکرد کە دیارە شادروشمیان ئەوە بوو: (بەڵێ بە خۆشەویستی و نەخێر بە جەنگ) کە ئاماژە بوو بە دوو جەنگی یەکەم و دووەمی جیهانی و سەرتاپاگیر لە سەدەی بیستەمدا. هەڵبەتە بوونیشم لە بەشی زمان و ئەدەبیاتی ئینگلیزی بە تەواوی ئاسۆکانی ڕوانینی منی فروانتر کرد، لە کۆلێژی ئەدەبیاتدا کۆمەڵێک مامۆستا و پرۆفیسۆری ناوداری عیراقی وایان کرد قووڵتر لە نێو ئەو زەریای فیکر و ئەدەبیاتی ئینگلیزی مەلە بکەم. مانەوەی من لە بەغدا بۆ خۆی سەرمایەیەکی

گەورە بوو کە باشترین فیلم و شانۆگەری و پیشانگای هونەری شێوەکاری و جۆرەها چالاکی فەرهەنگی کە بە تەواوی جیهانی منی ئاوەدان کردبەوە. دوا جار نووسین بە خۆی کردەیەکی خودگەرایە و ئاراستەی خودێکی دیکە دەکرێت، جوانی ئەدەب لەوەدایە کە بە هەموو خودگەرایی خۆیەوە دژی ڕۆحی نارسیزمە کە بە خۆپەرستی بگات، هاوکات ڕۆح و زیهنییەتێکی ڕەخنەگرانەمان پێدەبەخشێت. بە رای من گەڕانەوە بە خودگەرایی گەڕانەوەیە بە مرۆڤبوونی خۆت و ئەوانیدیکەش.

***حەزەکەم سەرنجی تۆ بزانم لەسەر وتەیەکی بەختیارعەلی دەڵێت : مرۆڤ، کە شکست دەهێنێت لە زۆر شتی ژیانی خۆیی ئینجا هەوڵدەدات مومارەسەی نووسین بکات، یان ڕووبکاتە نووسین. تۆ هیچ پەیوەندییەکت لەگەڵ شکست و نشوستی هەیە کە تایبەت بێت بە نووسین؟.**

_شەرزاد حەسەن: بێگومان من شکستی خەمم دەنووسییەوە، بەڵام نەمدەزانی ڕۆژێك دێت کە تۆ دیدارم لەگەڵدا ساز بکەیت. نووسین بە من گەمەیەکی پڕ نهێنی بوو وەک دەستپێیە، چونکە نەمدەویست دایکم و باوکم بزانن، بە تایبەتی کە من دەمەقاڵەی و شەڕەکانی ئەوانم تۆمار دەکرد، دەشمزانی ئاسان نەبوو بیزانن کە هەردووکیان نەخوێندەوار بوون، بەڵام ترسێکم لە دڵدا هەبوو، یان وەک باری دەروونی هەستم بە خیانەت و بێڕەوشتی دەکرد، کە نهێنییەکانی ماڵەی خۆمانم دەنووسییەوە. وتەکەی "بەختیار عەلی" لەوەدا ڕاستە کە (ئادلەر)ی دەروونناس باس لە گرێ و گواڵی مرۆڤ دەکات، جا چ جەستەیی بێت و چ دەروونی، کە وا لە مرۆڤ بکات داهێنان بکات، دەکرێت نووسین بە خۆی پڕکردنەوەی ئەو کەمبوودی و گرێ دەروونییانە بێت کە هەمانە، واتا کۆمپلێکستی یان بە عەرەوی "مرکب النقص". ئەگەر بگەڕێینەوە لای "ئادلەر" وا سەیری کەسێك دەکات کە شکستێکی هەیە لە باری کۆمەڵایەتی کە مایەی نەنگی بێت، هەوڵدەدات بە جۆرەها چالاکی دیکە ئەو نەنگییە لە خۆیدا دابتەکێنێت، خۆ دەکرێت دیوی ئەرێنی هەبێت وەک داهێنان یان بە نەرێنی و بەدکاری پەی بکاتەوە: جا فیزیکی یان سایکۆلۆژی.

***فەرەید دەڵێت: چەپێنراوەکان دەگەڕێنەوە، بە نموونە شەرزاد-ی تا بیست ساڵان کۆمەڵیك چەپێنراوی زۆری هەبێت ئایا دواتر لە ناو نووسینەکانتدا ڕەنگدەداتەوە؟**

_شەرزاد حەسەن: بێگومان وایە.. هەموو داهێنانێک بە خۆی

گەڕانەوەیە بە منداڵی جا بە دەستی ئەنقەست بێت یان بە زۆردارەکی یان بە بەکارهێنانی هێزی عەقڵانی. "کۆڵن وڵسن"ی نووسەر ئامۆژگاری رۆماننووس دەکات و دەڵێت: "لە خۆتەوە دەست پێبکە." بەو مانایەی کە خۆت ببیت بە سەرچاوەی داهێنانەکانت وەک ئەزموون و مەعریفەت. نووسەرە گەنجەکان پەلاماری تێما و بابەتی گەورە و قەبە دەدەن: نموونەی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە و شۆرشەکانی نەتەوەکەی تاوەکو خەڵکی بزانن کە خەم و خولیاکانیان چەندە مەزنن، بەڵام وا راستترە ئەم وەک نووسەرێکی گەنج ئاوڕ لە خەم و خولیاکانی خۆی و نەوەکەی بداتەوە. چونکە ئەم بۆچوونی وایە ئەگەر دەست بە ئەو تێما و ناوەرۆکە گەورانە ببات، ئەوسا خەڵکی پتر ستایشی دەکەن، زۆر جاران نووسەر پەنا دەباتە بەر بابەتی سێکچواڵێتی و ئیرۆتیکی شاراوە و ئابڕووبەرانە تاوەکو سەرنجی خوێنەرەکانی رابکێشێت کە خۆی وروژێنەرە، بەڵام مەرجە داهێنان بێت نەک فلیمی ڕووت و پۆڕنە بێت.، چونکە دیارە کە سێکس و ئیرۆتیکا بە هەمووان جێگەی بایەخە، یان ئەوەتا نووسەری گەنج وەهەم بەتەمەن خۆیان لە قەرەی بابەتەکانی رامیاری و نیشتمانپەروەری دەدەن بە ئەوەی زوو ناوداربن. لە کاتێکدا وەک نووسەر زیرەکانەترە ئاوڕ لە هەموو ئەو بابەت و کەس و پانتاییە فەرامۆشکراوانە بدەینەوە کە نووسەرەکانی دیکە بە بێ بایەخێکی کەمەوە لێیان نزیک دەبنەوە.

***ئایا بابەتی شکست دەبێتە هۆی ئەوەی کە دنەت بدات باس لەو ڕۆژگارە بکەیت؟**

_شەرزاد حەسەن: بە دڵنیاییەوە هەر هەموو نووسەرەکان منداڵی و قۆناغی لاویەتی دەکەن بە گەنجینەی خۆیان، جا پێ شکست بووبێت یان سەرکەوتن، کە بە بڕوای من شکستمان زۆرترە. نووسەر بە خۆی هەر چەندە خودگەرا بێت، لە ناو خۆیدا هەموو دونیای دەوروبەری خۆی هەڵگرتووە، تۆ وا دەزانیت شتێکی چکۆلەیت وەک گەردیلەیەک لە نێو ئەم گەردوونەدا خۆت دەبینیت، بەڵام هەموو دونیا وا لەناو تۆشدا ئامادەیە. من کە چیرۆکی دڵداری یان سۆزداری وەک "گوڵی ڕەش" دەنووسمەوە بە تەنها ئەزموونی شکستی من نییە، بەڵکو لەو سی ساڵەدا کە ئەو چیرۆکەم نووسیوە سەدەها کەس هەستیان کردووە من شکستی ئەوانم لە ئەوینداریدا بەرجەستە کردووە. لەبەر ئەوەی هەر کەسێك کەمێك ئەزموندار بێت یان هۆشیارەکەی لە بان بێت کە باسی خۆی کرد وەکو ئەوە وایە کە باسی هەموومان بکات.

***تۆ لەو کاتەی، کە باسی ئەو هەموو کێشانەت کرد، هەم لە خێزانی**

خۆت و هەم لە کۆمەڵگا، تاکی کوردی تاکێك بووە کە لە ڕووی سیاسییەکەیەوە و هەم لە ڕووە چینایەتییەکەیەوە، تاکەکی شکستخواردوو بووە، بەڵام تۆش دەڵێیت لە ئەدەبدا دیسانەوە کارەکتەری چیرۆکەکانی تۆش شکستخواردوون؟ بۆچی بیر لەوە نەکردەتەوە تاکێك دروست بکەیت تاکەکی سەرکەوتوو بێت، شکستخواردوو نەبێت و بەرەنگاری شکست ببێتەوە، وەك لە زۆر فلیمدا دیومانە کە لە کۆتایدا پاڵەوانەکە سەرکەوتوو دەبێت، ئایا دەبێت پاڵەوان هەر شکست بخوات؟

_شەرزاد حەسەن: نووسەر هەیە کەی بەرهەمەکانی تراژیکە، ئەدیب هەیە ناسراوە بە کۆمیک، واتە بەزمگێڕە، هەن تێکەڵەیەکن لە نێوان تراژیدیا و کۆمیدیا، بە بۆچوونی من تراژیدیا وانەی زیاتری تێدایە، ئەوەش مانای کەم بایەخکردنی کۆمیدیا نییە، بەڵکو پەیوەستە بەوەی کە مرۆڤ بە گشتی لە سەرزەمین گیرۆدەی کارەساتی زۆر بووە، دەی خۆ ئەدەبیش ڕەنگدانەوەی ئەو تراژیدیایە، کە تۆ ناوی دەنێیت شکست یان دۆڕان و بەزین، من خۆم وەک نووسەر و ئادەمیزاد لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری پتر نەهامەتی و شکست و کەوتنم بینیوە، من ژمارەیەکی بێ شوومارم لە خەڵکی بەشمەینەت بینیوە، عاشقانی زۆر لە چواردەوری من دەدۆڕان و بگرە لە ژیان دەتەران، مێژووی سیاسی و شۆڕشەکانی ئێمە پڕن لە نشوستی و کارەساتی جەرگبڕ، لە شکستەکەوە بۆ شکستێکیتر. وەک نەتەوە گیرۆدە و داگیرکراوین لە لایەن ناشرینترین ستەمکارانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. هەزار و چوار سەد ساڵە کولتووری بیابان و ئیمپراتۆریەتی لم فەرمانڕەوایە کە لە ناوەکانمانەوە تاوەکو کرۆک و ناوەک داگیرکراوین.

ئەوە کارەساتە کە ئێمەی کورد هیچ خوێندنەوەیەکی قووڵمان بۆ ئەو داگیرکردنە کولتوورییەی بێگانە نەکردووە، میللەتێك لەسەر خاکی خۆی دانیشووە و کەچی نامۆیە بە خۆی و ژیان و خاک، بۆی نییە ئاشنا بێت بە جوگرافیای خۆی، کامەیە پاڵەوانی سەرکەوتوو؟ بە رای من وەک نووسەر درۆی وام پێناکرێت. با بیرمان نەچێت کە “شێکسپیر” وەک شانۆنووس بە تراژیدیاکانی ناسراوە نەک شانۆگەرییە کۆمیدییەکانی.. ئەدەبی شکستبار ئەدەبی بەزین نییە، من وانەیەک لە ڕۆمانی “دۆن کیخۆتە”ی “سەرڤانتس” فێر بووم کە ئەویش ئەوەیە بوون بە پاڵەوان وەهمەکی گەورەیە، ئەو ڕۆمانە گومان لە پاڵەوانبوون دەکات، باس لە گەمژەیی مرۆڤ دەکات. من دەمەوێت پێتان بڵێم کە هیچ پاڵەوانێك لەم دەوروبەرە بوونی نییە. دیارە من هیچ گلەییەکم نییە کە نووسەری واش هەبێت دونیا بکات بە بەهەشت و هەمووانیش تیایدا ئاسوودە بن، ،

بەڵام من ناتوانم درۆی وا بکەم، ئیشی من پێچەوانەکەیەتی، کارەساتیشە میللەتێك بە دوای پاڵەوان و فریاد▯سدا بگەڕێت. تۆ پرسیاری کارەکتەری سەرکەوتوو دەکەی کە بۆچی دروستی ناکەم؟ بۆچی بیرت نەچوو بۆ رۆمانی “ژنێك بەسەر منارەوە” کە تیایدا خانمێکی تەنیا کە ناوی “شادی”ە لە بەرامبەر شارێکدا لە جەنگدایە، من باوەرم وایە کە لە کوردستان و لە هەنووکەدا خانمی وا ئازا و ئازاد هەن، بەڵام کەمینەن. لە چیرۆکی “زەلکاو”دا مامۆستایەکی یاخی و ئازا بە تەنیا دژی زۆرینە دەوەستێت کە لە زەلکاودا مەلە نەکەن کە دیارە رەهەندێکی رەمزی تێدایە.

***ئایا ئەدەب بۆ خودی تۆ وەک مرۆڤ و نووسەر چ بایەخێکی هەبوو؟**

_شێرزاد حەسەن: ئەدەب هێزێکی فیکری بە من بەخشی کە قووڵتر بیر بکەمەوە، دیدگایەکی رەخنەگرانەی لە مندا خولقاندووە کە ناهێڵێت بسرەوم، کە من هاتمە ناو ئەدەبیات قوتابخانەی یان رێبازی ئەدەبی “ریالیزمی سۆشیالیزم” باوی بووە کە “کۆمیونیزم” یا چەپگەرایی ستایشی دەکرد بۆ هاندانی چینی کرێکاران کە گوایە یەکسانی و دادپەروەری لەگەڵ خۆیدا فەراهەم بکات، هاوکات من لە دوا ساڵی خوێندنی دانیشگاییم ئاشنا بووم بە شانۆگەری و بگرە دواتر فیکری “پووچگەرایی” کە بە راستی بەقەد هەموو فەیلەسووف و نووسەرەکانی دیکەی مرۆڤپەروەر منیان لەسەر ئەوە راهێنا کە رەخنەگربم و هەم مرۆڤدۆست، بە واتا فیکر و شانۆی پووچگەرایی منی بێدار کردەوە کە رێز لەو مرۆڤە بگرم کە گیرۆدەیە بە دەست سەدەها تەڵە و تەپکە فاقە کە هاوتوخمەکەی بۆی ناوەتەوە. ئایا ئەوان دەرگایان داخست؟ نەخێر. ئەوان بە منیان گوت: مرۆڤ تەنیا و گیرۆدەیە لەسەر زەمین، ئەدەبی پووچگەرایی د▯ن▯ی دەدام کە بیربکەمەوە، کەچی بۆ من رێبازی “ریالیزمی سۆشیالیزم” م▯ژدەی بەهەشتێکی دەدامێ کە پتر باسی سوپەرمانی دەکرد، کە دیارە واش دەرنەچوو، بەڵگەش داتەپینی بلۆکی سۆشیالیزم بوو لە کۆتایی هەشتاکاندا. بێگومان لای من کۆمیدیایەک هەیە کە وانەی جوان و دانسقەی تێدایە کە زۆر جاران ناوی کۆمیدیای ڕەشی لێنراوە، بەڵام پرسیاری من ئەوەیە کە بپرسین: ئایا رەوایە بە ناوی ئایدۆلۆژیاکانی سەرزەمین و ئاسمانی زەریای خوێن دروست بکەین؟ ئەوە ئەو پرسیارە رەوشتپارێزەیە کە مەرجە لەخۆمانی بکەین. هەموو ئاینەکان بانگەشە دەکەن کە ئێمە هاتووین مرۆڤ ڕزگار بکەین و بیبەینەوە بۆ بەهەشت. لەولاشەوە ئایدۆلۆژیای ڕەسمی بە چەپگەرا و چ بە نەتەوەپەرستەکانیشەوە دەڵێن ئێمە هاتووین بەهەشتێك بۆ ئێوە دروست بکەین. ئایا تۆ باوەر بەوە دەکەیت کە پاڵەوانێکت بۆ

بخوڵقێنم کە هەرچوار پارچەکەی کوردستان یەکبخات؟

***ئایا یاخیبوون لە کوێی ئەم شکست و سەرکەوتنانەدایە؟**

_ شەرزاد حەسەن: بە بڕوای من ئەگەر کەسێکی هۆشمەند شکست بهێنێت، بەجگە لە یاخیبوون هیچ دەروازەیەکی دیکە نییە. من باوەڕم بەوە نییە کەسێك شکست بێنێت، ئیدی ئامادە نەبێت هەستێتەوە سەر پێیەکانی خۆی. بەڵام ناکرێت ئەو رۆحە غەیبانی و چارەنووسگەراییە لە ژیانی رامیاری و کۆمەڵایەتی ئێمەدا تاوەکو هەنووکە لە یاد بکەین. بەڵام کەسێك هۆشمەند بێت، کە شکست دێنێت، دەبێت بە گومانکەر و خاوەنی دەیەها پرسیاری نەسرەوت. مەرج نییە شکست بەرەو بەزینمان ببات، دەکرێت بەرەو بیرکردنەوەمان ببات؟ کارەکتەرەکانی ناو هەر دوو کایەی رامیاری و ئایین زۆر نارسیست و عاشق بە خۆیانن دیارە حەشاماتیش رۆڵی هەیە لەوەی خۆیان بە پیرۆز بزانن و بکەونە دەرەوەی هەر رەخنەیەکی شێلگیرانە، نووسەری راستەقینە دژی پیرۆزی دەوەستێتەوە، سیاسەتباز و ئاییندار خەونفرۆشن، هەردووکیان بانگەشە و مژدەی بەهەشتمان بۆ رادەگەیەنن، نووسەری رەسەن درۆی وا بە کەس ناکات.

با بگەڕێمەوە سەر کارەکتەری بەزیو و سەرکەوتوو، با نموونەی چیرۆکە ئەڤیندارییەکانت بهێنمەوە، چیرۆکە دڵدارییەکانی سەرزەمین دەنێو هەموو میللەتەکانی دونیا بە شکست کۆتایی هاتووە، یان بە مەرگ کۆتایی هاتووە یان بە لێکدابڕان، نموونەکانیش لە ژمارە نایەن "ڕۆمیۆ و جولێت، شیرین و فەرهاد، خەجە و سیامەند، لاس و خەزاڵ…هتد." ، چونکە وانە و پەند و راستی تیایە کە عاشقەکان ناگەن بە یەکدی، بگرە من لە ژیانی خۆمدا دوو عاشقم نەبینیە بە یەکتری بگەن، لای من هۆکارەکەی دیارە کە مرۆڤ بە گشتی و بە ماوەی هەزارەها ساڵە و بگرە لای خۆمان تا هەنووکە دژی عیشق و خۆشەویستییە، چونکە لەسەر رق و کینە پەروەردە کراوین پەروەردەی ئەمە وای کردووە کچەکان و کوڕەکان رقیان لە یەکتری ببێتەوە، گومان لە یەکتری بکەن و بێز لە یەکتری بکەنەوە.. ئیدی من کام دڵدار و عاشق لە چیرۆکەکانمدا بە درۆ بیانگەیەنم بە یەکدی و بە دەهۆڵ و زوڕنا کۆتایی بێت، ئەدەبی رەسەن هەزی درۆی وای نییە. لە ڕاستیدا ئەدەبی شکست ئەدەبێکی دنەدەر و هاندەرە بۆ بیرکردنەوەی زیات و گەڕان بۆ دوای هۆکارەکانی شکستەکان، ئەدەبێکە دژی یوتۆپیا و ئایدیۆلۆژیا و پیرۆزی و رەهاگەری و مژدە و دروشمی ساختە، ناهێڵێت خۆشخەیاڵ بیت و دونیا بڕازێنێتەوە بۆمان لە کاتێکدا ژیانی خۆمان لە ناو زیندان و شێتخانە و کوشتارگا و نەخۆشخانە بێت

وەک ئێستاکێ.
کەواتە من جەخت لەسەر وتە جەرگبڕەکەی " میلان کۆندێرا" دەکەمەوە کە دەفەرموێت، " ستایشی داستان تەنیا لەوە دایە کە ستایشی بەزین دەکات.". زەقترین نموونەش رۆمانی " دۆن کیخۆتە"ی (سێرڤانتس)ە.

***کەواتە تۆ مەبەستت بووە خۆشەویستی بە شکست کۆتایی بێت؟. لە رۆمانی "ژنێك بەسەر منارەوە" ئاماژە بە کارەکتەرێک دەکەیت کە ناوی "هۆمەر"ە و شۆڕش دەینێرێت بۆ ئەوەی ژنە لەشفرۆشەکان بکوژێت، کەچی دواتر لە رێگەی عیشقی کچێکەوە کە "شادی" ناوە دەکەوێتە گومان لە خۆی و شۆرش، بگرە پەشیمان دەبێتەوە و هەڵدەگەڕێتەوە. عەشق یان ئەدەب کامیان دەتوانرێت قووڵتر مرۆڤ بگۆڕێت؟**

_شێرزاد حەسەن: دیارە هەردووکیان، ئەدەب و عیشق، هەر یەکە و بە شێوەی جیاواز و زمانی تایبەت بە خۆی مرۆڤ دەگۆڕێت، هەر لەبەر ئەوەشە کە خۆشەویستی یەکێکە لە تێما و بابەت و ناوەرۆکە هەرە دیار و باو و زەقەکانی ناو جیهانی هونەر و ئەدەبیات، چونکە رۆح و کرۆکی ژیان و زیندەگییە، بەڵام لە ئەدەبدا تێما و بابەتی ئەوینداری ئەزموونێکی زۆر ه□□ب□ژاردەیە، لە هۆشمەندییەکی باڵاترەوە دێت، پەیوەندی بە شارستانبوونی مرۆڤەوە هەیە، نموونەی وڵاتی "یۆنان" کە لە تەک فیکر و فەلسەفەدا پەرە بە شیعر و شانۆ و داستان و ئەفسانە و رەسم و پەیکەرتاشی و بگرە گشت هونەرەکان دەدات، چونکە لەوێدا رۆحی بە شارستانبوونی مرۆڤ چەکەرە دەکات، هاوکات تێمای عیشق و ئەوینداری و ئیرۆتیکا پتر گەشە دەکات و دەنێو دونیای ئەدەبیاتدا رەنگی داوەتەوە. ئەفسانەی " ئۆدیب —ی پادشا" هەر هەبووە لە کۆندا، بەڵام ئەوە نووسەرێکی وەک "سۆفۆکلیس" د□□ت و دەیکات بە شانۆگەری□کی نەمر، کە دواتر دەروونناسێکی وەک "فرۆید" بۆ خوێند□و□ی مرۆڤ و ئایین و دامەزراندنی شارستانیەت و هەم پەیدابوونی ئایینەکان و تاوانی کوشتنی باوک و ستەم و دەیەها بابەت و تێما و نهێنی خودی ژیان و بوون کەڵکی لێ دەبینێت. دواتر دەیەها دەروونناس و وئەدیب دێن و کەڵک لە ئەفسانەی " ئۆدیب – ی پادشا وەردەگرن کە من بۆ خۆم لە ژێر کاریگەری هەمان ئەفسانەدا خەیاڵم ئاگر دەدەم کە بتوانم ل□ ن□قل□تی/کورتە رۆمانی "حەسار و سەگەکانی باوکم"دا منیش باسی باوکی کوردانە بکەم، کە نوقمە لە ستەم و بێدادی، جا لە خانەوادەوە بیگرە تا ناو تەویلە و گەوڕی سیاسەتی ئێمە و درۆی شۆرش و رووبارێک لە خوێن، بگرە من گەرەکمە بڵێم ئێمە و ئازادی دووانەی هەمان سک نین، هێشتا کۆرپەی سەربەستی لە هەموو ڕەشهەڵاتی

ناوەراست -دا لە دایک نەبووە.

بۆ من ئەو دۆخەی کە ئێمە تیایدا دەژین لە باری کۆمەڵایەتی و رامیارییەوە بە تەنها ستەم نییە، بەڵکو ڕۆحی رەشی ستەمە کە هەموو ژیان و زیندەگی ئێمەی گەمارۆ داوە. ئیدی بۆ دەبێت من هەر لە ختوخۆڕایی باس لە سەرکەوتن و سوپەرمان و ئاگرخۆر بکەم؟ دوا جار خودی نووسێن بەرهەم و زادەی دیدگا و جیهانبینی ئەو نووسەرە خۆیەتی، رەنجی خوێند□و□ و ئەزموونی ژیان و تێگەیشتنی منە. دابەشکردنی کارەکتەرەکانی ناو چیرۆک و شانۆگەری و رۆمانەکان بەسەر دوو کاتیگۆری سەرکەوتوو یان بەزیو لەمڕۆکەدا باوی نەماوە و سواوە.

***لە ئەدەبیاتی تۆدا جۆرێك لە ترس هەست پێدەکرێت. ئەو ترسەی کە “فرۆید” لە کتێبی “موسا و یەکتاپەرستی” ئاماژەی پێکردووە کە درێژبوونەوەی ترسە لە باوك کە بە دەردی (عوساب) دەگات و دواتر بە ترس لە خودا دەگاتە چڵەپۆپە. ئایا ئەو ترس و تۆقین و پەیوەندییە ناڕێکەش لەو هێزە زۆرەی باوکەوە سەرچاوە دەگرێت کە هەیەتی لە باری فیزیکی / جەستەیی و رۆحییەوە بەسەر فەرزەندەکانییەوە؟**

_شێرزاد حەسەن: بە بۆچوونی من گرێی ئۆدیب هیچ نییە، بێجگە لە خولیا و کەڵکەڵەی فەرزەندەکان کە چۆن لە ستەمی باوک رزگاریان بێت، دیارە دوای کوشتنی باوکیش هەستکردن بە گوناه و تاوان رۆحی هەموویان دەهاڕێت، ناچار رۆحی باوکە پیرۆز بکەن بە دروستکردنی کۆتەڵ و پەیکەر و بتی داتاشراو یان تەوتەم وەک رەمزێک بۆ زاتی باوکە، دواتر ترس و تۆقینەکە تەشەنە دەکات و ئیدی بە خەیاڵی کوشندە و ماندووی کچەکان و کوڕەکان ناچارن بەوەی رۆحی باوکە لە ناو دار و بەرد و شاخ و رووبار و بگرە هەر هەموو رەگەزەکانی ناو سروشت پەرت و بڵاو بکەنەوە، ئیدی دوای باوک□ م□رگیش هەموو دونیایان لێ داگیر دەکاتەوە، بە رای من قۆناغی بتپەرستی زادەی چەشنێک لە پەرستن و سروتی پیرۆزکردنەکانی رۆحی باوان یان خودی باوە گەورەیە کە ئامادەن ببن بە قوربانیشی کە لە چیرۆکی ” سەربڕینی ئیسماعیل –دا لە لایەن “ئیبراهیم”ی باوکییەوە دەگاتە چڵەپۆپەی هەستکردن بە گوناه و ئامادەگی بوون بە قوربانی بۆ پاکبوونەوە لە خەیاڵی کوشتنی باوکدا کە دیار دەبێت بە “تابوو” واتا حەرامی هەرە حەرامەکان، باوکیش دەبێتەوە بە “تەوتەم”، بە واتا رەمز و سونبولێکی پیرۆز بۆ رۆحی باوکە، کە دەکرێت کۆتەڵیك بێت یان درەختێك و رووبارێک کە رۆحی باوکە تیایدا جێگیر بووە..

ئیدی کەی سروشت بە ڕەحی باوکە نەخشین دەبێت، بە بەچوونی من قەناغی بتپەرستی و سروشتپەرستی و بووونی ئەو سەدەها خوداوەندەی کە بە هەزارەها ساڵ مرۆق کرنۆشی بۆ بردووە زادەی ترس و تاوانی کوشتنی باوکە، کە دوا جار ترس و بیمەکە وەها دەئاوسێت و گەورە دەبێت کە بەندەکانی ناو سروشت ناچار دەبن خودا لەسەر زەمینەوە بگوازنەوە بۆ ئاسمان کە ئەمجارەیان باوکە بە تەنیا سروشتی داگیر نەکردووە، بگرە زەوی و ئاسمان و هەر هەموو گەردوون هی خۆیەتی، کەواتە ناتوانین لە هەژموونی قەبە و هەزی لە بن نەهاتووی باوك دەربچین کە بەر نەفرەتی کەوتووین و هەرگیز پاک نابینەوە، بەڵام کێکەڵەی و خولیای کوشتنی باوک وەک کەڵەگا و ستەمکار دەنەو هەموو کولتوورەکاندا بوونی هەبووە.

با من نموونەیەکی زیندوو بهێنمەوە کە ئەویش فەرمانڕەوایی نەوەی سێیەم و چوارەمی بنەماڵەی بارزانی -یە کە من وای دەبینم گەر هەز و ناو و مێژووی مەلا مستەفای بارزانی نەبووایە، هیچیان نەیاندەتوانی تا هەنووکە لەسەر تەختی دەسەڵاتداری و سەرمایەگوزاری بەردەوام بن، دیارە بە من گرنگە ئەوە بدرکێنم کە بارزانی باوە گەورە بە جەستە مردووە بەڵام ئەفسوونی و هەزی خواهانەی ماوە کە نەوەکانی دوای خۆی تا هەنووکە سوودی خراپیشی لێدەبینن. دیارە بە هەمان شێوە و کەمێک کاڵتر بە بنەماڵەی تاڵەبانی -یش راستە، بگرە بە هەموو ئەو شێوە فیوداڵی و دەرەبەگییەی کە بە درێژایی مێژوو کە تا هەنووکەش ماوە و بەتە یاسا و رەسا کە تەخت و تاجی فەرمانڕەوایی وەک میرات لە باوکەکانەوە بە کوڕەکانیان جێدەمێنن. دیارە رامیاری بە مانا مەدەرنەکەی ئەو رەحە خۆڵەگرییە هەڵدەوەشێنێتەوە چیتر رەز بەمیراتگری دانانێت بە بەڕێوەبردنی وڵاتێک و نەتەوەیەک، بەڵکو پەروەردەی مەدەرن کە ئەمە نیمانە تەنها رەز لە تواناکانی تاکەکەسەکان دەگرێت بە هەڵبژاردنی هەر کار وئیشەک و پۆستەک، دوا جار سەرەک بەر لە هەر شتەک بە خەی هاوڵاتی/هاونیشمانییە و بەس، نابێت پێگە و پۆستەکەی جێگەی ناز و فیز و هەوا و دەبدەبەی تێدا ببێتەوە. ترسی هەرە گەورەی من ئەوەیە کە ئەمە لە ماوەی ئەو بیست و شەش ساڵەی رابردوودا نەمانتوانیوە کچان و کوڕانی نەوەی تازە وا پەروەردە بکەین کە تەیبار و ئامادە بێت بە خۆسەرقاڵکردن بە زانست و زانیاری، ویست و ئیرادەگەری لەواندا بچەنین، ئاوەز وعەقڵەکی رەخنەگرانەی هەبێت، خۆی لە ترس و شەرم رزگارکردبێت، بەر لە خوەندن بە وەدەستهەنانی پیشە، بیر لەوە بکاتەوە چەنچەنی ببێت بە مرۆق، بە بەچوونی من و ئامادەگیم لە ناو ژمارەیەکی زەر لە

قوتابخانەکاندا وەک سەرپەرشتیار هەشتا سزادان و ئەشکەنجەدانی کچەکان و کوڕەکان ماون. لە ڕاستیدا ترسی سەرەکیم لەوەدا چڕ دەکەمەوە کە پرۆسەی خەساندندنی نەوە یەک لە دوای یەکەکان: تاکە کارەکە کە زۆر بە وەستایی و کۆششەوە ئەنجاممان داوە.

*تۆ زۆرجار باسی کۆمەڵگای نێرسالاری دەکەیت و دەڵێیت هەموو شتەکان لەم کۆمەڵگایەی ئێمەدا بە نێرەوزە، بگرە وێنەی باوکی ستەمکار لەسەر ئاستی خانەوادەدا کە بە ناوی پیرۆزییەوە زیندانێکی بونیاتناوە لە ئەدەبیاتی تۆدا ئامادەگی زەق و زۆرە، کەچی هەمان ئەو وێنەی کۆمەڵگا و دکتاتۆرە لە ژیانی ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و ئابووری و کۆی پانتایی و جومگەکانی کۆمەڵگای ئێمەدا سەدبارە دەبێتەوە. ئەوەیان لە هەموو کۆڕ و کۆبوونەوەکانی تۆدا دووبارە دەبێتەوە؟ ئایا بە ڕاست زەخمی ستەمەکە وەها کوشندەیە؟

_شەهرزاد حەسەن: بەڵێ.. ئەوەی دەگوزەرێت گڕدانی دۆزەخەکە بە هەمووماندا، بەڵام هەر هەمووان خۆیان لە بینین و درکاندنی دەدزنەوە. گرێی ئۆدیب، یاسا و ڕەسا ئاسمانی و سەرزەمینی باوانی پیرۆز کردووە کە کەم کەس هەیە بوێرێت گومان لەو پێگە پیرۆزەی باوکە ستەمکارەکان بکات لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و هەم ڕامیاری، دیارە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد ئەو کاتەی نهێنییەکانی ئەفسانەی "ئۆدیب - ی پادشا" مان درکاند، پیرۆزییەک کە لە ئاکامی کوشتنی باوکەوە بە دەستی فەرزەندەکانی دەگاتە ترس و تەقینەک کە بە پەرستنی باوک کۆتایی دێت، دەئاوسێ و دەپەنمێت و قەبە و گەورە دەبێت لە خوداوەندە دێرینەکاندا دەبێت بە سرووتی هەزار شێوە لە پەرستن، دواتریش لە ئایینە ئیبراهیمییەکاندا بە یەکتاخوایی دەگات و مرۆڤایەتی پێوەی پاند دەبێت و تا هەنووکەش بەردەوامە. هەڵبەتە کارەساتی پیرۆزیش دەبێت بە مایەی تەڵاقدانی هەم کوشتنی عەقڵ و ئاوەز. دەبێت ئەوەش بزانین کە هەر سێ ئایینە ئیبراهیمییەکە زادەی باوکسالارییە و هەم دووبارە بەرهەمهێنەری نێرسالارییە بە زەخم و زیادەیەکی زۆرەوە.

***هۆکاری ئەوە چییە، کە زۆرجار لەناو ئەم کۆمەڵگا نێرسالارییەدا کە تۆ زۆر دووپاتیدەکەیتەوە، ژنەکانیش هەمان نواندن و نمایشی پیاوان دووبارە دەکەنەوە؟ بە نموونە: ترس لە مێینە بوون و بگرە خۆ بە گوناهبارکردنێکی بەردەوامی ژنان بە خودی خۆیان و هەم بە یەکتری، هاوکات هەموو هەوڵەکانی ڕەگەزی مێ بۆ ئەوەیە نێرینەکان ئاسوودە بکەن هەتا گەر لەسەر حیسابی بەدبەختی خۆیشیان بێت؟**

_شەرزاد حەسەن: تێگەیشتن لەوەی بۆچی ژنان کەوتوونەتە ژێر هەژموون و دەستەڵاتی پیاوەکانەوە وامان لێدەکات بگەڕێینەوە بۆ کەی مێژووی ستەم لەسەر ئاستی مرۆڤایەتی و پاشان لەسەر ئاستی ستەمی نەرینە دەرهەق بە مێینە. ئەوەیان دەگەڕێتەوە بۆ داگیرکردنی مێشکی خانمان لە لایەن پیاوەکانەوە لە ڕەگەی هەزارەها بەند و داو و تەپکە و تەڵە و فاقە و یاسا و ڕەسا ئاسمانی و هەم سەرزەمینییەکان، کە مێشک داگیرکرا، ئیدی زۆر ئاسانە کچەکان و ژنەکان بخەینە ژێر ڕکێفی خۆمان و جڵەوگیری ئێمەی نەرینەبن، بگرە خودی زمان تا هەنووکە زمانێکە هی نێرە و لە بەرژەوەندی نەریش خۆی دەنوێنێت، بگرە هەر لە سەرەتای ئەفسانەی خەلیقەتەوە کە یەزدان "ئادەم و حەوا" دروست دەکات، لە هەر سێ ئایینەکەدا بە ئەندازەی زۆر یان کەمەوە جەخت لەوە کراوەتەوە کە "حەوا" لە پەناو "ئادەم"دا خولقاوە، بگرە چەندین فەرموودەی باوەڕپێکراو هەیە کە جەخت لەوە دەکاتەوە کە ڕێزامەندی یەزدان لە ژنان پەیوەستە بە ڕێزامەندی مێردەکانیانەوە، دەگوترێ ئەوە "ئادەم"ە کە ناو لە شتەکانی دەوروبەری خۆی دەنێت نەک "حەوا"، هەڵبەتە بە یارمەتی یەزدان فێری ناوی شتەکانی ناو سروشت دەبێت، ئەوە "ئادەم"ە ناو لە "حەوا" دەنێت: حەوا، حەوا بە خۆی خامۆشە و گوێڕایەڵە.

بیرمان نەچێت کە گوناهی یەکەم خراوەتە ئەستەی "حەوا" کە لە پای دەمبردنە بە میوەی قەدەغەکراو و فریودانی ئادەم بە تامکردنی میوەی حەرامکراو، پاشانیش تێکردنمان لە بەهەشت، ژنان کەم عەقڵە و کەم دین هەژمار دەکرێن لە لایەن پیاوانەوە کە بە خۆی وای لێدەکات کە ئەندازەسازی ڕەوشتپارێزی و مەحاڵ لە لایەن پیاوانەوە بە ژنان دابمەزرێنن، یەکەمین گومانی لە میراتی ئەو کولتوورەی نەرینە بە خۆی نەخشەی کێشاوە لە زمانەوە دەستی پێکرد، چونکە هیچ فکرێکی سپی و ڕەش لە دەرەوەی زمان بوونی نییە، زمانێک کە لە "ئادەم" ەوە تا هەنووکە هی پیاوەکانە و کەی یاسا و ڕەساکانی بە قازانج و سوودی ڕەگەزی نەرینە نووسراوەتەوە، بەڵام بۆ تا هەنووکە نەگۆڕاوە؟ چونکە پیاوان و ژنان پێکەوە هیچ گومانێکیان لەم زبرە و زارە نییە کە بە پیرۆز ناسراوە، سەرباری ئەوەش هۆشیارییەکی زۆر و زاحە دەوێت پیاوان بێنە پای ئەوەی شەرم لە خۆیان بکەن و ئەو یاسا و ڕەسایانە هەڵبوەشێننەوە کە ستەم و بێدادی تێدایە دەرهەق بە ژنان. بگرە "حەوا" و کچەکانی کە دایکان و خوشکان و کچان و هاوژینەکانی من و ئێوەیە کراون بە هاوەڵی شەیتان، گوایە ئەوە شەیتانە کە هانی "حەوا" دەدات لە سێوە حەرامەکە بخوات. ژنان بە هەمیشە لە لایەن نەرینەکانەوە هەم ڕامکراون و هەم ڕاوکراون. ژنان بە خۆیان

بەوایان وایە شایستەی جۆرەها سزان کە بەر نەفرەتی یەزدان کەوتوون، بگرە من دەیەها جار لە ژنان و کچانم بیستووە کە وتوویانە، " خوشکی خۆم.. ئەمە لە پەراسووی خوار و خێچی ئادەم خولقاوین و تازە هەرگیز راست نابینەوە." لە راستیشدا ئەم روانینە زادەی زمانی خوار وخیچی نێرگەلێکی خۆ بە زلزانە، من گومانم لەوەدا نییە کە ژنان دوای تەکشکانی دایکسالاری لە بەرامبەر باوکسالاریدا بە تەواوی لە ناو مێژوودا جەلەق دەبن و وەدەر دەندرێن، چونکە پیاو بە تەنیا خۆی دەکات بە خاوەن مێژوو. فەرموو سەیری ناو هەر هەموو کایەکانی ژیان بکە، نە لە ناو کایەی ئاییندا و نە لەنا دونیای رامیاری و نە لە بازاڕ و سەرمەیگوزاریدا ژنان ئامادە نین، نەک خۆیان حەز بەوە بکەن.. نەخێر، بەڵکو پێگەی خانمان لە هەر سێ کایەکە نزمە و ریگا پێدراو نییە ژنان کێبڕکێ و ململانی دەگەڵ پیاواندا بکەن..کاری نەکردەیە. گوێ لەم فەرموودەیە بگرە سەبارەت بە خانمان، "من لە دوای خۆم هیچ فیتنەیەکم بەجێنەهێشتووە لە ژنان زیانبەخشتر بەرامبەر بە پیاوان.

***ئەدەب چۆن دەتوانێت هەموو ئەم تێڕوانینانە بگۆڕێت؟**

_ شەهرزاد حەسەن: سەرەتا گوتم کە ئەدەب وەک سیاسەتباز ورابەری ئایینی خاوەنی ئایدۆلۆژیا نییە، کە نیازی بێت من و تۆ وا پەروەردە بکات کە کەی پەیامەکانی بە پیرۆز بزانین و پەیرەوی لێبکەین، ئەدەب تەنها ئەو هێز و هۆشیارییە زاڵ و زەرەمان دەداتێ کە هەمیشە بپرسین و گومان بکەین، دیدگایەکی رەخنەگرانەت پێدەبەخشێت، گۆڕانکاری لە مرۆڤدا و پەیداکردنی تێڕوانین و جیهانبینی تازە کارێکی ئاسان نییە کە لە میانەی چەند ساڵیکی کەمدا بێتە دی، ئەوەیان کار و ئەرکی پەروەردەی مۆدێرنە کە منداڵێکی تازەمان بە ئامادە بکات بە مەرجی گومانکردن لە بڕێکی زۆری ئەو میراتە فیکری و فەرهەنگی و یاسا و رەسا و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان ببێت بە سەرمەشقی نەخشە و پلان و ستراتیژی درێژخایەن، ئەو گۆڕانکارییە رادیکالەی ئێمە دیخوازین کار و پرۆسەیەکی مێژووییە و عەقڵی گەورە و ویست و خەونی گەرەکە کە بە داخەوە دەستەڵاتداران و پەروەردەکارانی ئێمە لەو بیست و شەش ساڵەی رابردوودا خەوتبوون. ئەو گۆڕانکارییە زادەی کەڵەکەبوونی زانست و زانیاری و ماریفەتێکی پڕ و دەوڵەمەندە، دیارە من هیچ ئومدێکم نییە کە خانەوادەی کوردان بتوانن منداڵەکانیان لەسەر خۆشەویستی فیکر و ئەدەب و هونەر پەروەردە بکەن، هەموومان دەزانین قوتابخانەکانیش کاولەئاشن و بگرە کچەکان و کوڕەکانمان لە کتێب و زانست و زانیاری دەتەرێنن،

سیستمی پەروەردە و فێرکردنی ئێمە نەوەیەکی تازەی دروست نەکرد کە هەزی بیرکردنەوە و شیکاری و لێکۆڵینەوە و خوخوێندنەوە و دونیاناسینی هەبێت.. بەلێ دونیای ئێمە لە تووتیستان و کێڵگەی داهۆڵەکان دەچێت.

لە هەموو دونیای پێشکەوتوتر لە ئێمە کچەکان و کوڕەکان هەر لە سەرەتاوە فێری ئەوە دەکرێن بەدەر لە بابەت و پرۆگرامەکانی خوێندن، عاشقی خوێندنەوە بن و بگەڕێن و ببینن و ببیستن بە ئەوەی بتوانن بیر و بۆچوون و شیکاری و لێکدانەوەی خۆیان هەبێت لەسر ئەو ئەزموون و زانست و زانیاریانەی کە دەخرێتە بەردەست و چاوانیان.ئەرکی پەروەردەی تازەیە کە خەون بە دامەزرندنی جیهانێکی تازەوە ببینێت، ئێمە تا هەنووکە نەمانکردووە، کەواتە سەیر نییە لە شکستێکەوە بۆ شکستێکی دیکە درێژە بە ژیانێکی سست و بێ داهێنان و خەون و خەیاڵ دەدەین. پەروەردەی مرۆڤدۆست و عەقڵزەدە پرۆژە و خەونی ئەوەی هەیە کە فێری هونەری ژیان و خۆشەویستیمان بکات کە نەیکردووە. ئەوەندەی من ئاگادار بم وڵاتانی ئاوروپا لە دوای دوو جەنگی وێرانکار توانیان کەم و زۆر بەخۆ بکەون و روو لە بەرپاکردنی رۆحی ئاشتیەوانی بکەن کە ئەوەش بە پەروەردەی مرۆڤدۆستانە نەدەهاتە کایەوە، ڕۆژهەڵاتی ناوەراست تا هەنووکە، بە کوردستانیشەوە، خەونێکی وای نییە ئومێدمان بە داهاتوو هەبێت. دیارە لە دوا راپۆرتی یەکێتی ئاوروپا کە بۆ سەدەی بیست و یەک و هەزارەی سێیەم ئامادە کرابوو، تیایدا بە ئاشکرا دیارە کە گومانیان لە پەروەردەی خۆیان هەیە کە ئەگەر تەییار و ئامادە نەبن ئەگەری دووبارەبونەوەی مەترسییەکانی سەدەی بیست ئەگەرێکی دوور نییە، بە تایبەتی لە بواری توندوتیژی و رەگەزپەرستی و نایەکسانی و بێدادی و پێگەی نزمی خانمان بە بەراورد دەگەڵ پیاوان، پیسبوونی ژینگە کە ئاو و هەوا و خاک گەنیوتر بوون لە جاران..سەرباری ترسیان لە کوژانەوەی ئەم ئەستێرەیەی کە ئێمە لەسەری دەژین لە ئایندەیەکی نزیک یان دووردا.

***زۆر جاران ئەدەبیات دەستکاری کۆمەڵگا دەکات، کۆمەڵگا ئاسوودە نییە بەو نووسەرەی کە باسی جۆرێك لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگا دەکات، بگرە ڕەتی دەکاتەوە، مەبەستم ئەوەیە ئەدەب تا چ رادەیەک بە مافی خۆی دەزانێت کە پەردە هەڵماڵێت لەسەر نەنگی و کەموکوڕی و داڕزانی کۆمەڵگا؟**

_شەرزادحەسەن: بە بۆچوونی من، ئەدەبێك ئابڕووبەرە نەبێت و پەردە هەڵنەداتەوە لەسەر رووداوە سەیر و سەمەرەکان و گەبەندەکان و ئەو

ژیانە ترازیدی و هەم کۆمیدییەی مرۆڤ. کەواتە هیچی نەکردووە، گەر نەچێتە ناو چەپاو و زەلکاوە شاراوەکانی ناو شار و گەڕەکە دۆزەخییەکانی ئێمە و شەوە نەبێتەوە بۆ ئەو ئەشکەوت و بەشە تاریکەی وا لە ناو ناخی هەموومانداییە، ڕەسمی ئەو بەشە زۆرەی توندوتیژییە نەکات، کە ژیانی ئێمەی خوێناوی و غەمگین کردووە.. ستەمی نەبڕاوە دژی منداڵان و ژنان، قسەیەکی نەبێت سەبارەت بەو مۆتەکە و کابووسەی ناومان ناوە مێژوو کە درۆیە و نیمانە، یان شۆڕشی چەواشە، یان بە داهێنە- بوونی ئەو هەموو پیاوە بەتاڵانە.. هەموو ئەو شتانەی کە مرۆڤ شەرمی لێدەکات و لەشی دەترسێت، گەر وا نەکات.. دەکرێت هەر ناوێکی دیکەی لێ بنێیت، بەڵام ئەدەب و هونەر و داهێنان نییە. ڕەنگە چەند خوێنەرێکی تەوەزەلی هەبێت کە دەی نووسەرەکە خۆش بکات، بەڵام ناتوانێت خوێنەرێکی زیرەك پەیدا بکات. گەر سەیری مێژووی ئەدەبیات بکەین تێدەگەین کە بۆچی لە هەموو سەردەمەکاندا سانسۆر و چاودێری دەستەڵاتداران و کەسانی کۆنەپارێز هەبوون بۆ خنکاندنی دەنگی ئازاد و دلێری نووسەران، بگرە بە بیانووی سنووربەزاندن و شکاندنی حەرامەکان و قەدەغشکێنی ژمارەیەکی کەم و زۆر لە نووسەران لە جوگرافیای جیاواز و سەردەمە دێرینەکان و هەم لە هەنووکەدا سزا دراون بە توندکردنیان لە زیندان و ئەشکەنجەدان و شاربەدەرکردن و تەڕکردن و کوشتن، جا چ بە ناوی ئایدیۆلۆژیان ئاسمانی بووبێت یان سەرزەمینی کە هەردووکیان پیرۆزیان بە خۆیان قۆرغ کردووە.

رۆماننووسی ئایرلەندی “جێمس جۆیس” دارکاری کرا لە سەنگەی بڵاوبوونەوەی کۆمەڵە چیرۆکی” خەڵکانی دەبلن” گوایە ئاماژەی بە چەند کارەکتەرێکی ناو شاری “دەبلن” کردووە کە دەناسرانەوە، گوایە ئابڕووبەرە بووە، هەر خودی ئەو نووسەرە وتەیەکی تووڕەی هەیە کە گوتوویەتی، ” من ناتوانم بنووسم بە بێ بریندارکردنی هەستی ئەوانیدیکە! “نەجیب مەحفوز”یش لەسەر بڵاوبوونەوەی رۆمانی ” منداڵانی گەڕەکەکەمان” لە لایەن ئیسلامییە توندڕەوکان بەر چەقۆ درا. دوو نووسەری ئینگلیز کە کوڕ و باوک بوون: کە لە دوو قۆناغی جیاواز دەژیان و هەم ئەزموونیشیان لە یەکدی نەدەچوو، پتر سەرگەرمی نووسینی رۆمان بوون، مارتن – ی کوڕی دەیگوت گەر باوکم رۆمانێک سەبارەت بە خانەوادەی خۆمان بنووسێت، هەموو وردەکارییەکان باس دەکات، بەڵام توخنی ژووری نووستنی خۆی و دایکم ناکەوێت، بەڵام جیاوازی من لەتەک باوکمدا کە سەر بە نەوەیەکی تازەم ئەوەیە گەر منیش رۆمانێک سەبارەت بە خانەوادەی خۆمان بنووسم .. بەر لە هەر شتێک دەرگای ژووری خەوتنی دایک و باوکم

دەکەمەوە. هەڵبەتە مەبەستی مارتن ئاشکرا و روونە.

زۆرینەی مرۆڤەکان حەزیان نییە ئاوێنەیەکیان بدەینە و داوایان لێبکەین سەیری خۆیان بکەن گەر هەست بکەن پیس و چڵکن و ناشیرینن. مەرجە ڕێز لە فیکشن یان ئەدەبی داستان -ئامێز بگرین کە بڕوای بەوە نییە کەسانێک هەن فریشتە و کەسانێکیش شەیتانن.. نەخێر، بەڵکو لە ئەدەبی گەڕانەوەدا کە بە فیکشن ناسراوە ئاماژە بە راستییەک دەکات کە نووسەران سەرگەرمی باس و خواسی ژیان و زیندەگییەکن کە هەمووو شتێکی تێدایە، واتا فیکش تەماری باباتگەلەکە لە ژیانەوە قەرز کراو یان وەک ژیان وایە بە هەردوو دیوی جوان و ناشیرینی، بەڵام بە داداگاییکردن و لە قەفەزنان، کەس سووک سەیری کارەکتەری "سۆنیا" ناکات لە ڕۆمانی " تاوان و سزا"ی ڕۆمانونوسی روسی ' دۆستیۆفسکی"، کە ناچارە قوربانی بە لەشی خۆی بدات تاوەکو بتوانێت خوشک و براکانی بەخێو بکات، دەتوانین ئاماژە بە سەدەها کارەکتەری بەدکار و شەڕانگێز بکەین کە لە بری رق هەڵگرتن ئەمە هاوسۆزیانین.لە فیکشندا ژیان بە هەموو ڕەنگە جیاوازەکانەوە خۆی دەنوێنێت.

***تا چەند لەگەڵ ئەدەبی ڕووتبوونەوەدایت، کە داماڵینە لە هەموو شتێکی رووکەشانە؟**

_شەهرزاد حەسەن: ئەرکی ئەدەبە کە دەمامکەکان داماڵێت و مرۆڤ وەک خۆی دەربکەوێت، بە تایبەتی لە باری ڕۆحی و ڕەوانییەوە، واتا ناسینی دیوە شاراوەکەی، ئەدەب پەلاماری نادیار دەدات بەر لەوەی خۆی لە قەرەی ئەو بەشە بدات کە هەمووومان پێی ئاشناین. ئەرکی ئەدەبە کە نائاسایی بکات بە ئاسایی و پێچەوانەکەشی راستە. بروا ناکەم تۆ مەبەستت "پۆرنۆ" بێت سەبارەت بە ئەدەبی رووتبوونەوە، بەڵام هەمووومان دەزانین کە ئەدەبی "ئیرۆتیکا" کە دیوە سۆزداری و عیشقییەکەی مرۆڤە پانتاییەکی گەورەی لە ئەدەبیاتی جیهانی داگیر کردووە. بە بڕوای من مرۆڤی ئەم سەردەمە تووشی سەرەتان / شێرپەنجەی ڕۆحی بووە کە مەرجە نووسەران ئاوڕی لێ بدەنەوە نەک وەک پزیشکی دەروونی و بەس، بەڵکو وەک ئەو نووسەرەی کە چاوی چڵەکەی هەیە و هەر چواردەوری خۆی دەبینێت و دەپشکنێت. من بە خۆم نووسەر وەک بیرلێدەر دەبینم کە ناچارە چەندین چینی زەوی و خاک هەڵبکۆڵێت تاوەکو دەگاتە ئاوی پاک هەڵقوڵاو، مەرجە نووسەریش بە هەزار فانۆسەوە سەردانی ئەو ئەشکەوتە تاریکەی ناو ناخی مرۆڤ بکات، دەکرێت من و تۆ و ئەوانیدیکە دۆزەخێک لە ناو بوونی ئەمەدا هەبێت، نووسەری ئازا ئەوەیە کە بوێرێت سەر بەسەر زارکی ئەو جەهەننەمەدا

شەڕ بکاتەوە و بگرێ پیاسەی بە ناودآ بکات، بە واتا من گەر وەک دۆزەخییەکان نەسووتێم: ئاخۆ چۆن بتوانم باسی سووتان بکەم؟

***هەموو ئەو نائومێدییەی لە ئەدەبیاتی تۆدا هەیە، پەیوەندی بەوەوە هەیە کە مرۆق دەمرێت و بوونەوەرێکی نەمر نییە، گەر وەکو گلگامێش بەدوای نەمرییەوە بگەڕایە، گریمان نەمری دەستبکەوتایە. ئایا تۆ هەر وا نائومێد دەبوویت یان ئەگەری ڕزگاربوون زیاتر دەبوو؟**

_ شێرزاد حەسەن: بە بۆچوونی "ئەلبێر کامۆ" خودی مەرگ زاڵترین خولیا و بیرۆکەیە کە مرۆقی داگیر کردووە. ئەگەر مرۆق نەمریش بووایە بە گرفت و کێشە نەدەبوو، گەرچی هەندێک بیریار و دانا و سۆفی مەرگ بە کۆتایی نازانن، بەڵکو بە درێژکراوەی ژیانی دەزانن. حەسرەتی نووسەرێکی وەک "گابریل گارسیا مارکیز" ئەوە بوو کە ئەزموونی مەرگ لای نەبێتە نووسین، یان شاعیرێکی وەک "ئەدۆنیس" بڕوای وایە ئەو خودی مەرگە وایکردوو مرۆق خودایەک و قیامەتێک بخوازێت. مەرگ بۆ خۆی وەک چەمک و مانا تەمایەکی سەرەکی ناو دونیای ئەدەبیاتە. ئەوەی کە بۆ من مایەی بایەخ و تێڕامانە ئەوەیە کە خەڵکی ئێمە مەرگدۆستە نەک ژیاندۆست، غەریزەی مەرگ و ژیان کە لە ململانێدان، پارسەنگی مەرگ قورسترە لە هی ژیان، بەڵام نائومیدی من هیچ پەیوەندی بە ترسەوە نییە لە مەرگ، بەڵکو هاوارێکە بۆ ژیاندۆستی، بەڵام من ناچارم وەک نووسەر باسی ئەو مەرگپەرستییە بکەم کە ڕۆحی خەڵکی ئێمەی تاریک کردووە. من لە هەوڵی ئەوەدام گومان لە مرۆق بکەم، بە تایبەتی پیاو کە لەوەتەی هێز و توانای پەیدا کردووە، سەرگەرمی جەنگ و ڕاووشکارییە. مێژووی مرۆقایەتی مێژووی جەنگە هەمیشەییەکانە.

***کە ژیان ئەوەندە ڕەش و ناخۆشە بۆچی مەرگ هەڵنەبژێرین پێش ئەوەی خۆی بێت؟**

_شێرزاد حەسەن: هەڵبەتە هەندێك كەس لە نێوەندی نووسەران و هونەرمەندان و فەیلەسووفان بە خوایشتی خۆیان مەرگیان هەڵبژاردووە، ناوی گەورە و درەوشاوەش بوون. من لە تەمەنی لاوییەتیمدا بیرم لێدەکردەوە کە کۆتایی بە خۆم بێنم، چونکە زیندەگیم زێدە تاڵ بوو، وەلی چوار هۆکار نەیانهێشت دەستم بچێتە خۆم: تەنیایی و خەمی ناقۆڵای دایکم کە لە دوای من دە منداڵی ببوو، ستەمدیدە بوو بە دەست باوکێکی قومارچی و دەستوەشین و هەم جنێفرۆش، دووەمیان مۆسیقا بوو، نەک وەک ژەنیار، بەڵکو من

گوێگرێکی هەمیشەیی مۆسیقا بووم، سێیەمیان کە دواتر هەموو ژیان ئاوەدان دەکاتەوە: ئەدەبیات بوو، چ وەک خوێندنەوە و چ وەک نووسین. چوارەمیان شاگەشکەبوونی من بە سینەما کە بۆ من دۆزینەوەی جیهانێکی هاوتەریب بوو لەتەک ئەدەبدا.راستی من هاوسۆزی فەیلەسوفی یۆنان-یم کە "ئیپیکورس"ە کە بڕوای وابووە کە" ئەم ناچار نییە بیر لە مەرگ بکاتەوە تا ئەو رۆژەی دەژی، چونکە کە دەمرێت هیچ بوارێکی نەماوە بیر لە ژیان بکاتەوە"، وتەکەی ئەو فەیلەسووفە زێدە پەندئامێزە. هاوکات من بڕوام وایە کە سەگێکی زیندوو، گەر بەڕەڵلا و تۆڕیش بێت جوانترە لە شێرێکی مردوو کە پادشای دارستانە. ئەم رستانە بۆنی ژیاندۆستی لێدێت، بەڵام کابرای دیندار قیامەت دێنێتە بەر ماڵەوە و پەلەیەتی بگاتە حۆرییەکانی ناو بەهەشت. ئەوەی کە لە خۆرهەڵاتی ناوەراست دەگوزەرێت مەرگدۆستییە تا ئەوپەڕی شێتبوون.

***ئایین ڕۆڵیی هەیە لەوەی کە مەرگ جوان بکات؟**

_ شێرزاد حەسەن: بێگومان.. زۆریش بە داخەوە، بە تایبەتی مەرگ بۆ کەسانێک کە لەسەر زەمین گیرۆدەن. لە راستیشدا مر□ق تاکە ئاژەڵێکە کە نازانێت بژی. زۆربەی بیریار و دانا و زانا و فەیلەسووفەکانی کۆن و نوێ بەدبینن بەرامبەر توخمی مر□ق، ل□ هەنووکەدا ئاو و هەوا و خاک پیس و بۆگەن بوون، خەریکە ئەم ئەستێرەیەی ئێمە دەکوژێتەوە، دەی باشە.. بێجگە لە مر□ق کام گیاندار ئەو کارەی کردووە؟ گوایە مر□ق خ□لیفەی خودایە لەسەر زەمین، دەی ئەگەر مر□ق د□ندەی خودا بووایە: چۆن شەڕانگێز و بەربادێکی لێدەردەچوو؟ ئایین ر□ژ□یکی گەورەی هەبووە لە رازاندنەوەی مەرگ، بگرە مەرگی کردووە بە فریادرەس و هەم گەیشتن بە فیردەوسی پڕ لە حۆری و غیلمان، بە تایبەتی ئایینی ئیسلام، مەگەر هەمووتان گوێتان لە تەلقینی سەر مردووەکانی خۆمان گرتووە کە مەلا دەژنەوێت، " لقد خرجت من دار الغرور.. و دخلت الی دار السرور. لقد خرجت من دار الفناء.. و دخلت الی دار البقاء" کە مانا کوردییەکەی سووک و پووچکردنی ژیان و دونیایە و ئەو دونیاش هەواری خۆشی و نەمرییە.

فتوحات و غەزەواتی ئیسلامییەکان بە درێژایی مێژوو مژدەی داوە بە جەنگاوەرەکانی کە گەر شەهادەت وەدەست بێنن، بە جلی خوێناوییەوە لە ناو بەهەشتدا دەرحاڵ زیندوو دەبنەوە. بگرە سوپای عوسمانلییەکان کە بەرەو هەر شوێنێک ئەسپیان تاو دەدات مژدەی ئەتک کردنی ژنان و کچانی غەیرە دینیان بە جەنگاوەرەکان دەدا، سەرباری ت□□انی و داگیرکردنی خەڵک و خاک پێکەوە. کەسێک بە قەد چۆلەکەیەک دەماغی هەبێت ئەو مێژووە خوێناوییە بخوێنێتەوە تێدەگات مۆتیقی

سەکس و هەوەس کە لە بەهەشت چنگ دەکەوێت بە شەهیدەکان شاخەونی خەونەکان بووە، هەمیشە مەرگ و سەکس دووانەی یەک سک بوون دەنەو ئەو کولتوور و میراتە شەرمهێنە. کەسێک سورەتی "ئەنفال" بخوێنێتەوە دەزانێت چی دەڵێم کە هاندانە بە تاڵانی و ئەتک کردن، ئەی چۆن عەرەبی بیانان-نشین توانی بگاتە چین و هیندوستان و کوردستان و ئیسپانیا؟ بە چەپکە گوڵەوە چوون یان بە زەبری شمشێر داگیریان کرد؟

*لەناو ئەو هەموو کێشە و گرفتانەی ژیاندا، هەر لە نەفرینی نێرسالاری کە بە تە بووەتە کانگای ستەم، بیگرە هەتا ونبوونی مرۆڤ خۆی. ئایا ئەرکی ئەدەب هەمان پەیامی ئایین و سیاسەتی هەیە کە بانگەشەی بەخشینی ژیانێکی خۆش و شکۆمەندی و بگرە رازاندنەوەی بەهەشتێکە لەسەر زەمین یان لە ئاسمان؟ سەرباری ئەوەش دەنەو هەر دوو کایەی ئایین و رامیاریدا مرۆڤ بووەتە چەقی بیرکردنەوە و هەم نیازیانە بیکەن بە خودان ژیان و سروشت و بگرە هەموو گەردوون. ئایا وایە؟ ئەی ئەدەب نیازی بە چییە بە بەراورد لەتەک ئەو دوو بانگەشەیە کە تە خەت گومانت لەوەدا چە بەتەوە کە هەردووکیان زەریای خوێنیان بەرپا کردووە؟

_شەرزاد حەسەن: ئەدەب هیچ ئایدۆلۆژیایەکی فەرمی نییە و بانگەشە و مژدەی هیچ بەهەشتێکی پێ نییە، هاوکات سوپەرمارکێتی نییە کە وەک هەر دوو کایەی سیاسەت و ئایین بە تەن خەون و هیوا و ئاوات بفرۆشێت. ئەدەب دژی ئایدیۆلۆژیایەکە کە فریوی مرۆڤ بدات بە مەرگێکی هەرزان، ئەدەب پێناسەی بە دۆزەخ و بەهەشت تەواو جیاوازە، بگرە گومانی لە هەردووکیان هەیە بەو شێوە رەهاگەرییەی کە ئایین و سیاسەت قۆڵ لە ق□□□دا باسی دەکەن. ئەدەب دژی هەر چەشنە "یوتۆپیا"یەکە کە دەکرێت ناوی بنێین شاری خەونەکان، بەڵکو ئەدەب ژیان وەکو خۆی وێنا دەکات کە هەموو رەنگەکان لە خۆی دەگرێت، بە قووڵییش ئەو توێکارییە بە زیندەگی تاڵی هەموومان دەکات. ئەدەب هیچ دروشمێکی زێڕین و خەونهێنی نییە تاوەکو خەڵکێک لە دەوری خۆی کۆ بکاتەوە، بەڵام ئایدۆلۆژیا ئاسمانی و سەرزەمینییەکان خەڵکیان گڕداوە بە ناوی پیرۆزی و ڕەهاگەری و قەرغکردنی هەر هەموو هەقیقەتەکان و جەخدتکردنەوە لەسەر یەقینگەرایی و فرۆشتنی مژدە و مزگێنی بە نرخی خوێن و فرمێسک و ئارەقە، کە دیارە ئەدەبیات ئامادە نییە حیساب بە هیچیان بکات. لە هەمووی گرنگتر ئایین و سیاسەت بە بە "دۆگما" و "یوتۆپیا" ناژین کە ئەدەب هەردووکیانی تەڵاقداوە، بەڵکو کارکردەی ئەدەب بە خۆی گوماکردنە لە پیرۆزی و

دۆگما و یۆتۆپیا. من هاوسۆزی وتەیەکی گەوهەرداری “ئەلبێر کامۆ”م کە دەفەرموێت، “ئایینی تازەی من خودی ئەدەبە.” کە دیارە ئەم وتەیە بۆ خۆی گومانکردنە لە ئایین بە مانا هەرە باو و ترادسی□ نەکەی.

***کەواتە ناتوانین وەک فریادرەس تەماشای ئەدەب بکەین؟**

_ شێرزاد حەسەن: نەخێر و هەرگیز.. کۆی پرۆژەی ئەدەب و پەیامەکەی گومانکردنە لە هاتنی فریادرەس کە ئایین و سیاسەت کردوویانە بە پایە و بناغە و چەتری خۆیان، ئەدەب بە شێوەیەکی ناراستەوخۆ خەونی هاتنی فریادرەس و پاڵەوانی رزگارکەر هەڵدەوەشێنێتەوە. هەر بە راستیش کارەساتە لە تاو هەموو گرفت و کێشە و تەڵزگە کۆمەڵایەتی و رامیاری و ئابوورییەکان لەسەر زەمین نەتەوەیەک چاوەڕوانی فریادرەسی دێوبەزێن بێت وەک لە ئەفسانەکاندا هاتووە کە پاڵەوانێکی دێوبەزێن دێت خێر و خۆشی لەگەڵ خۆی دێنێت، گرفتی ئێمە ئەوەیە کە بەردەوام سەرمان بۆ ئاسمان هەڵب□ی□و□ و نزا دەکەین فریادرەسێکمان بۆ دابب□زێت. دوا رۆمانی من “دوا شەوی دابەزینی عیسا” گومانی منە لە خۆمان وەک کورد کە لە پەراوێزی مێژووش نزیک نەبووینەتەوە، چونکە چاوەڕوانی فریادرەسین کە ئەوەش بۆ خۆی رەگێکی قووڵی ئایینی لە خۆیدا هەڵگرتووە کە بە تەنیا ئێمە گیرۆدەی نەبووین، بەڵکو بە درێژایی مێژوو لە سەردەم و قۆناغ و جوگرافیای جیاوازدا هەر هەموو خەڵکانی سەر ئەم ئەستێرەیە گیرۆدەی بوون، دیارە هەندێک نەتەوە رزگاریان بووە لەو خۆشخەیاڵیییە، بە دیدگای من لە رۆژهەڵاتی ناوەراستدا ئەو وەهمە لە ترۆپکدایە.

***کەواتە ئەدەب هۆشیاری بەرهه□م دێنێت و تێڕامان و بیرکردنەوەی مەردومگەل زیاد دەکات؟**

_شێرزاد حەسەن: هەڵبەتە ئەدەب بەو ناسراوە کە بۆتەیەکە زۆرێک لە کۆی زانیاری و ماریفەتی مەردمگەلی لە خۆیدا کۆ کردۆتەوە، سەرباری ئەزموونی پڕ و دەوڵەمەندی جوگرافیا جیاوازەکان، ئەدەب بۆ خۆی خوانی خۆشەویستی و کۆکردنەوەی هەموومانە لەسەر هەمان سفرەی داهێنان و جوانی، ئەدەب خاوەنی هەزاەها ئەندازیارە کە پردی درێژ و بتەو و تۆکمە لە نێوان خەڵکانی هەر حەوت کێشوەرەکە دروست دەکەن کە مەحاڵە بڕوخێت. ئەدەب کەڵەکەبوونی کۆی هۆشیاری و زانیاری عەقڵە گەورەکانی سەرجەم مرۆڤایەتییە، هەر ئەوەشە وایکردووە خوێنەری هەمیشەیی ئەدەبیات بۆ خۆی دەبێت بە رەخنەگرێکی ویژدان زیندوو، ئەدەب هێزی سازاندنی دیالۆگ و فەراهەمکردنی رۆحی

ئاشتیەوانی هەیە کە ناهێڵێت پەرت و بلاو ببینەوە، رێک پێچەوانەی هەر دوو کایەی ئایین و سیاسەتە، بە تایبەتی لای خۆمان، کە بۆ هەمیشە وایکردووە خۆمان بە پیرۆز بزانین و ئەواندیکە گڵاو و چەپەڵ، هاوکات دەمانکەن بە دۆژمنی یەکتری بە ناوی جیاوازی بیر و بۆچوون و فەلسەفەی سیاسی جیاواز و خودای جیاواز و دڕدۆنگ و مۆن و کینەباز و شمشێروەشێن.

بڕوای تەواوم بەوە هەیە کە دوورکەوتنەوە لە ئەەدبیات و هونەر کەسانی ساغڵەم و ئاوەزدار و عەقڵزەدە دروست ناکات. من لە دوای تەواوکردنی زانکۆ پتر ئاشنا بووم بە سایکۆلۆژیا و سۆسیۆلۆژیا کە سەر بە زانستە مرۆییەکانن، بەڵام چونکە لە تەمەنی چواردە ساڵییەوە بە ئەدەبیات ئاشنا ببووم، هەستم کرد خوێندنەوەم بۆ ئەدەبیاتی نەتەوەکانی دیکە رێگای بۆ کورت کردوومەتەوە کە ئاسانتر لە سایکۆلۆژیا و سۆسیۆلۆژیا کەڵک ببینم و قووڵتر خۆم و خەڵکی بناسم، دواتر بۆم دەرکەوت کە زانستە مرۆییەکانیش سوودێکی زۆریان لە ئەدەبیات وەرگرتووە، هەر لەبەر ئەوەش بووە کە من زانیم نووسەرێکی وەک "دۆستؤیڤسکی" هەمان هێز توانای " فرۆید"ی هەبووە لە ناسینی مرۆڤ بە هەموو ئەو نهێنی و گرێ و ترس و درمە رۆحییەکانی کە کەم و زۆر لە ناو هەمووماندا ڕەگی داکوتاوە. بۆ من ئەدەب نازد□نیترین یارە کە هەموو رۆژێک بە رۆحێکی تازەوە پێشوازیم لێدەکات، ئەفسوونی ئەدەب لەوەدایە کە ماریفەت و فیکر و زانیاری و ئەزموونی هەموو دونیا دەخاتە بەر دەمی من، بەڵام بە خۆشی و چێژ و غەمێکی سەنگین و مرۆڤپەروەرانە کە هەموو رۆژێک دەمکاتەوە بەو منداڵەی بۆ هەمیشە سەرسام بم و بپرسم و گومان بکەم.. بەڵام هاوکات نەهێڵێت عاشقی خۆم بم بە دیوە نارسیستی و خۆپەرستییەکەی.. بەڵکو بۆ هەمیشە گومانم لە خۆم هەبێت کە زۆرم ماوە ببم بە نووەسەر و ئینجا مرۆڤ… تائهوو.. هێشتا زۆرم ماوە کە منی پێڕەوگە بە گاگۆڵکێ بۆی دەخشم. دەی.. گوایە من کرێکار و شاگردی ناو دونیای ئەدەبیاتم.. دوا نیازی خۆم بۆ ئێوە دەدرکێنم کە لەوەدا چڕی دەکەمەوە: گەر ئەدەبیات سوود و کەڵکی بۆ هیچ کەسانێک نەبووبێت، ئەوجا منیش وەک ئاغزە نووسەر سوود و مانایەکم بۆ هیچ کەس نەبووبێت.. وەلی ئەوەندەم بەسە کە دوای دەیەها ساڵ لە کایەکردنی من دەنێو ئەدەبدا هێز و توانایەکی بە من بەخشیوە کە بۆ هەتاهەتایە لە خورافاتی "ئایین" و "سیاسەت" و مزگێنی و مژدە فاڵسۆکانی رزگارم ببێت و نەشترسم کە تاوەکو ناو جەرگەی جەهەننەم رێبکەم و باکم بە هیچ نەبێت..! دەی لەوە جوانتر گەرەکە ئەدەب چیدیکەم پێببەخشێت؟!

خەڵاتی پێشانگەی نێودەوڵەتی فرانکفۆرت بەخشرایە عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

کانونی دووەم 02, 2018

چوارشەممە رێکەوتی 27/12/2017 وەزارەتی رۆشنبیری لە هۆڵی (مەشق و راهێنان)، مەراسیمی خەڵاتی پێشانگەی نێودەوڵەتی فرانکفۆرت بۆ ساڵی 2017 لە لایەن وەزیری رۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان لە مەراسیمێکی شایستەدا بە (عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا)ی نووسەر بەخشی.

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا کە دەڵێت “دەنووسم بەڵام بۆ ئەوە نا، خوێنەر لە خۆم رازی بکەم، بەڵکو بۆ ئەوەی پاداشتی جوانی و خەیاڵ و خوێندنەوە بدەمەوە”، لە ناو ئەو قسەیەدا هەوڵ دەدات لە رێگای میتۆدی هیرمینۆتیکاوە هەل بە ژێر نووسەر و خوێنەردابهێنێت و بڵێت نووسین فەزایە، فەزایەکی فرە رەهەندە و لەگەڵ نووسینگەلێکی جۆراوجۆری دیکەیەکدەگرێتەوە و لە هەمان کاتیشدا

ناکۆکی خۆی نیشان دەدات، بە ئەوەی هیچیەکێك لەوانە وەك ئەسڵی خۆی دابنێ.
ئەوەی وای کردووە کە خەڵاتێکی لەم چەشنە بدرێتە نووسە، ئەوەیە کە لای موتەلیب “نووسەر و خوێنەر دوو شتی هاوپەیوەستنیا نیەکگرتوون.
بوونی نووسین بە بوونی خوێنەرەوە بەندە، بوونی نووسین بە تێگەیشتن بە خودی بوونی خوێنەر جیادەکرێتەوە، بەو مانایەش چەمکی نووسین لە هیرمینۆتیکادا دەکەوێتە نێو (مەعریفەی مرۆیی) و چارەسەری مانا ناوەکییەکان دەکات، کە

حەقیقەت لە رێگایەوە دەبێتە رووداو. ئامادەیی نووسین دەرکەوتنێکی تایبەتی حەقیقەتە کە لە کاتی (خوێندنەوە)دا روودەدات”.
وەک موتەلیب گوتی “کەواتە ئەوەی لە خوێندنەوە و نوسیندا پەیڕەو دەکرێت، کرانەوەی وجودە بەسەر مەوجوددا. بۆیە لە هەموو کاتێکدا راستەو قابیلی سەلماندنە، وەك چۆن لە هەموو کاتێکدا یەکێیەکی تەواو قابیلی گومانە! لەسەر ئەو بنەمایە نوسین و خوێندنەوە ئەو

فەزایە سەربەخۆیێیە کە (نوسەر، خوێنەر) لەمیانییەوە دەتوانن بوونی خۆیان بەرەو پەدراوەکی جێگیر بەرن”.

شەقامی بێنەوا ... جەلال عەبدوڵا ساڵح

هەموو سەرقاڵین بە ژیانەوە

بە یاخچیێک

سەرقاڵە بە کێشەی ڕەنگی بەیەوە

ئافرەتێک

بە تامی شەرابی بیرەوەرییەوە

سەزانییەک

بە چێژی پیاوەکی بەتەمەنەوە

باڵندەیەک

بە کوشتنی کرمی سپی دەریاوە

منیش سەرقاڵم

بە پێوانی گیای وشکی ژیانەوە

بزانم کەی دەگەمە سنووری سەوزبوون؟

بە ڕاکێشانی هێزی تەورەوە

تا لە فەلسەفەی بەینەوە بگەم

من وام

گەر مرۆڤ نەبوومایە

وانەدەبووم

…

زۆر جار

پەتای دڵەڕاوکێ

دەکەمە میزڵدانی خەیاڵەوە

پڕی دەکەم لەفووی داڵغە

لەم گۆشەی مەزه□ بەوە

بەدوایدا ڕادەکەم

بۆ ئەو سووچی کۆمۆنستی

لەم بەرەبەیانی ڕۆژهەڵاتی جەنگەوە

بۆ ئەوبەری خۆرئاوای

ئەورووپای ئاشتی خواز

لە گیرفانی بەتاڵی بێنەوایەکەوە

بۆ بەردەم قاسەی بۆرژوایەک

لە گەڕەکی مەخسەرەی ژیانەوە

بۆ ماڵی شایی مەرگ

من وام

ئەگەر مر□ق ن□بوومایە

وام نەدەبووم

…

من زۆر جار

فێی شەراب دەمگرێ

نووقوورچ لە بەرسیلەی هاوین دەگرم

قژی ڕەزی پایز ڕادەکێشم

وەک مێروولەی کوێر

شەیدای بۆنی گوڵی گەنمم

نە ڕەشەبا دەبینم

نە نیشتمانی خۆڵم

…

من فێی پێچەوانە دەمگرێ

بە تیرۆکی تەنیایی

پشتی تاوەی شەو دەشێلم

بە هەویری هەینی

مقاشی شەممە دەگرم

خوێی مەراق

دەکەمە ناو چایی شایی

سەری پەپوولەی نامۆی ئەدۆزم

بە دەستی چەم

گەرای بۆق دەژمێرم

من وام

گەر مرۆڤ نەبوومایە

وانەدەبووم

…

لە شەوێکدا کە تۆ گۆرانی بۆ دراو دەڵێی

من شەقامی بێنەواکان دەپیووم

من بوخچەی عەسر دەکەمەوە

پڕە لە جلی خوێناوی ئێوارە

تا دیواری پارە هەبێ

لەیەک ناگەین

گوێم لێیە کارێکارەکان

سروودی کۆمۆنە دەڵێنەوە

سبەی ئاشتی

ژیان لەباوەش دە

...

من بەدیار گۆشتی سووتاوی جەنگەوە

دەبێت بگریم بەلای

خۆلەمێشی تەمەنی خۆمەوە

من لەبەردەم ئاوێنەی شکاوی ڕۆژگارا

لە خوێنی دووپشکی بریندار

لە کراسی پشکۆ

لە کێردی دوای شەڕ دەچم

من کراسی باران لەبەردەکەم

سەرلەماڵی گڕ ئەدەم

خۆڵ دەکەمە دەمی گۆڕەوە

تا برسی نەبێ

من وام

ئەگەر مرۆڤ نەبوومایە

وانەدەبووم

...

من هەزار جار بە دەستی هەفتە

قەپچەی کراسی هەینیم

سەربەرەوخوار داخستووە

من هەزارجار تاکەوتاک

کالەی عەسرم لێ پێکردووە

ووردە وورد

گەرانیم بە قیتاری شکاوی سەفەر وتووە

من هەزارجار بەدەم ڕێگاوە

لەگەڵ ئێوارەدا

کرتە کرت

نینۆکی چارەنووسم قرتاندووە

من وام

گەر مرۆڤ نەبوومایە

وانەدەبووم

...

ژیان سەرقاڵە بەهەموومانەوە

مارکسییەک

وانەی سەرمایە لەبەردەکات

لینینییەک

تەڵەی سەرمایەداری دەوڵەتی دادەژێژێت

ستالینییەک

تابووتی مێژوو ڕەنگ دەکات

ئیخوانییەک

بێشکەی (بەنا) ڕادەژەنێت

عەشیرەتی

قوبادی جەلال ئابادی

نیشتمانی هەنگەکان دەفرۆشێت

باڵندەیەک

بیر لە ئاسمانێکی نوێ دەکاتەوە بڕفێت

منیش سەرقاڵم

بەژماردنی تەنافی خەیاڵ و

بۆنکردنی کراسی بارانەوە

بە تامکردنی خۆڵی گۆڕ و

چاککردنی پەنجەرەی شکاوی ژیانەوە

من وام

گەر مر□ق ن□بوومایە

وانەدەبووم

...

من هەزارجار وڕێنەی شێتانەم کردووە

لەگەڵ کچێکی مەکسیکی

لە واشنگتۆن

لـە چیشتخانەیەکی لووبنانی

باسی تۆم بۆ دەکردووە

من هەندێک جار

پەتای هێڵنجی جەنگ گرتوومی

ڕشاومەتەوە بەسەر تەنافی عومری خۆمدا

ماڵی ژیان و

خاکی مێژووی خۆم پیس کردووە

من گێژم بە کارەساتی شەڕ و

تاعوونی تەمەن و

ژەهری دراو

من وڕم بە دڵەڕاوکێی مردن و

مۆتەکەی ژیان

ئەمەیە چارەنووسی من

گەر مر□ق ن□بووما یە

وا نەدەبووم

…

من زۆر جار

فێی ڕۆژگار دەمگرێ

بە تیرۆکی خەیاڵ

پشتی تاوەی شەو دەشێلم

بە هەویری بەیانی

مقاشی ئێوارە دەگرم

خوێی شیرین

دەکەمە ناو چایی سوێرەوە

بە دەستی بای داڵغە

سەری پ□ پوولەی

دڵەڕاوکێ ئەدۆزم

گەنمی هاوینی تەمەن

دەبەم بۆ گارگەی هاڕین

گوڵی وشەی خەیاڵ

دەخەمە تەنووری شیعرەوە

بە قەڵەمی هۆنراوە

سەرسنگی با ڕەنگ دەکەم

من وام

ئەگەر مر□ق ن□بووما یە

وام نەدەبووم

.…

مر□ق بوونم

هۆشمەندییەکی گەوجانە بوو

ئەمە لە فەلسەفەی ئاوەوە فێربووم

لە قالۆنچەوە فێر بووم

چۆن بە سمێڵ

لە بۆن بگەم؟

من مر□قم

گ□ر مر□ق ن□بووما ی□

وا نەد□ بووم

…

من ساڵێ لە حووجرەی

ڕۆمان نووسێکی* کوردا بوومە فەقێ

خودای وشەم بینی هەزار سەربوو

فێڵی ڕاوم بینی هەزار قاچ بوو

درۆی سیاسەتم بینی هەزار گوێ بوو

کوڕنووشی پارەم بینی لەسەر کورسی سەرۆک

بزەی ژیانم ناسی لە باوەشی برین

بە گۆرانی باخ گەیشتم لەسەر تەرمی گوڵ

هەرچیم کرد

لە نووسەرەکەی نەگەیشتم

…

من هەزار زستان

سەرمناوە بە دڵی تەرزەوە

نە لە نهێنی ئاو گەیشتووم

نە باران

من هەزار جار چاوم لێبووە

گەڵا فێڵی لە لق کردووە

بۆق چەمی ڕاوناوە

کرمی ماچکردووە

مێشوولەی لاواندووە

من هەزار جار چاوم لێبووە

تەرزە

خوێ و شەکری

لەناو مەنجەڵی ئاودا کوتاوە

پێست برینی گووشیووە

چەقۆی ماچ کردووە

من وام

گەر مرۆڤ نەبووما یە

وا نەدەبووم

…

من وام

من هەزارجار

بازم داوە بەسەر پشتی ڕەشەبادا

من هەزارجار لە کۆتەرەی بەڵا هەڵکەوتووم

من هەزار جار حەوزی سپیم

پڕکردووە لە قەوزەی ڕەش

لە موورووی مانگی خەیاڵ

لە هێلکەی بۆقی مەراق

لە کرمی ماسی تەنیایی

لە گرێی گەڵای بێزاری

من هەزارجار

لەبەرچاوی باخ دا

کراسی بارانم دادڕیووە

من هەزارجار

ب□ بۆق پێکەنیووم کاتێک

بۆ خەیاڵی لەزەتێکی چەند خوولەکی

شەوی پڕکردووە لەگۆرانی

من وام

ئەگەر مر□ق ن□بوومایە

وانەدەبووم

...

من چی لە چەمی شیعر بکەم؟

کاتێک گوڵی تۆی لانەبێ

من بۆ چەپڵە بۆ بارانی خەیاڵ لێدەم؟

کەلەحەوشەی تۆ نەبارێ

جگە لە گریانی تۆ

بە هیچ شتێک دڵم خۆشنا بێ

بەجێم مەهێڵە

ئەی یاقووتی بنی دەریا

ئەترسم ساڵی نوێ

تامی ماچی تۆی لانەبێ

...

من لە ماڵی شەو

دەهەزارجار

شیعر و وشەم ئاشتکردۆتەوە

هیچم دەست نەکەوت

من دەهەزارجار

گرێیی تەنافم

لە مشتی بادا کردۆتەوە

لە هیچ نەگەیشتووم

من وام

گەر مر□ق ن□بوومایە

وا نەدەبووم

...

ڕێکەوتی ژانی ژیان

مەنجەڵێکی قوپاو بوو

شەوێکی شێتی

هەزار و نۆسەد و پەنجاو شەش

کێشای بەسەرمدا

خۆزگە ئەشەوە

سیسرکێکی گەنم ڕەنگ بوومایە

تا دەمردم گۆرانیم

بۆ تەنافی پچڕاوی شەو بووتایە

تەنها کێشەم گرێدانی لیکی پچراو بووایە

نە جەنگی سەرمایەداریم بناسیایە

نە ئاڵای ئاشتی پڕۆلیتاریا

...

ساڵی نوێ لە دەرگا ئەدا

منیش سەرقاڵی بیرکردنەوەم

ل□ پەتای قالۆنچەیەکی ئاوس

من شیعرێکی هەزار سەرم

بەلەتێ چاو

درزی دیواری هەور

پەردەی ژووری باران

خوێنی سپی بەفر دەبینم

من گەڵا یەکی سەرشکاوم

خوێنی ڕژاوم وا لەماڵی با

من ڕەنگی تەمێکی وەنەوشەییم

لە پشت سەری تاقی ئاوەوەم

من خەیاتێکی دۆڕاوی ژیانم

ئەوەتەی هەم

تەقەڵ لە پشتی دوورین ئەدەم

ڕاسیبم

من ژەهری ژێر دانی

نەهەنگکی پیرم

تا ئاو هەبێ دەژیم

من لەساڵی ڕابردوو

دەهەزار تەرمی برینم ناشت

دەرزەنێ گۆڕم هەڵدایەوە

بە تەرمی خەم

من وام

گەر مرەق نە بووما یە

وا نەدە بووم

...

جەلال عەبدوڵا ساڵح